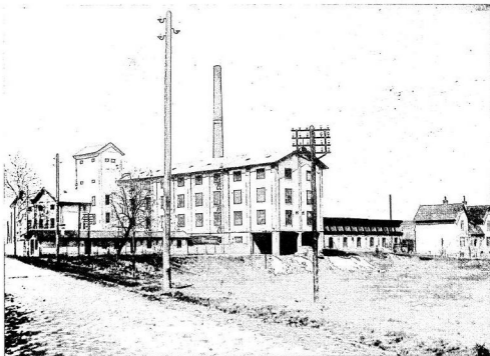

BAJAI HONPOLGÁR

2010. május

XXI. évfolyam 5. (235.) szám

Ára: 250 Ft

A bajai posztógyár 1932-ben (fotó: Szelepcsényi József)

Volt egyszer egy posztógyár Baján

A posztógyárnak, a város eddig legjelentősebb üzemének története a 20. század elején kezdődött és az ezredforduló tájékán ért véget. Fénykorában több mint 2000 bajai, illetve környékbeli embernek biztosított munkalehetőséget!

A gyár fél évszázados (1923-1973) története az 1973-ban megjelent jubileumi kiadványban (írta és szerkesztette: dr. Faludi Gábor) követhető nyomon. Eszerint a Bajai Posztó- és Takarógyár Részvénytársaság 1922-ben került bejegyzésre. A terme-

lés a gyupjűfűző üzemrészen kezdődött el 1923 januárjában 130-140 dolgozóval, de tavasz végére már teljes kapacitással dolgozott a gyár, és a létszám megközelítette a 300 főt. Nemcsak más magyar gyárból érkeztek szakemberek, hanem Csehszögből és Lengyelországból is.

A gyár fejlődése természetesen nem volt töretlen sikertörténet. A gazdasági világválság idején, 1929 karácsony előestéjén a gyár teljesen leállt, ami 500 munkást érintett családjával. Újabb lendületet a terme-

lés az 1930-as évek közepén vett. Teleki János volt kikészítő vezető 1973-ban Ausztráliából küldött levelében így emlékszik vissza erre az időszakra:

„1934 augusztusában az Erzsébet királyné úti fonoda bérbe kezdett fogni a Mechanikai Szövőgyárnak, majd megjelent a cikk a *Független Magyarország* című bajai lapban, hogy a Posztógyárat, ami a Moltár (Magyar Országos Központi Takarékpénztár – a szerk.) érdekeltsége, meg akarják indítani.

Én szeptember 14-én kerültem be szövetésvezetőnek. Az igazgatóságban Mayer Miksa, Simon és Dávid Wejze Szijja voltak, akik hetenként jártak le Bajára. Bajai vezetők voltak Szokol Alster igazgató, Somber Mihály szövődé vezető, Klug József műszaki mérnök, mellette Szabó Jenő (mindenki Szabó bácsija), Baucsevsky Codek kikészítő vezető, mellette Krausz Mihály nyírómester. A festődét Birner Géza vezette. Az irodában főosztályvezető volt Ráth Oszkár, mellette Diamant Klári dolgozott.

A gyár decemberben már teljes erővel dolgozott... Engem Koteschel Mária tanított szöni. Akkor még csak a villanyterem dolgozott, 7 gép külön motorral meghajtva. Szóftóni President és Unió nevű anyagokat, majd takarót. Akkor jó szövkövek voltak Vörös Ferencné, Csordás Juci, Kapeller Pálné, Kotári Józsefné, Kollár Márta. Ezek a villanyteremben dolgoztak. Szövőmester Wéber bácsi volt, mellette Kókai Sissi volt a segédmester. Úgy, ahogy több fonal készült, mindig több szövőkészítőt indult be. Készült Kasha, Cáró, Unió, Strichsuch takaró. Ezervetesenként 10 fillet fizettek, egy munkás fizetése 10-12 pengő volt. Szövfői hibáért, sok hulladékért, ritka szövődést 50 fillet büntetéssel kellett fizetni, illetve levonatni a fizetésből.

Pár hónap múlva az egész szövődé feljelpéssel dolgozott. Sok munkás lett felvéve. Hétfőn reggel százával állnak a kapu előtt felélnéni jelentkezni. A Schöné Zeiga-féle szövőgyár az idő tájt ment üzembe, és onnan is átjöttek a dolgozók felvételre. Így Dávid Sándor szövőmester is visszajött, majd Budapestről Szabó László, Laki Ferenc, Huszár József filző és sokan mások. Én 1935 januárjától szövőgép-ellenőr és nyerszűrő átvevő lettem, így sokat ismertem és néhány név még megmaradt bennem.

1938-ban Baucsevsky helyett Masson lett a kikészítő vezetője, és mint minden kifizető mellé, egy befűtési lett bejelentelem. Ez én voltam, az óvé volt a fizetés (heti 200 pengő), az etyém a munka. 1939. szeptember 12-én este 6 órakor az Erzsébet királyné útj fonoda kigyulladt és porig leégett.

Mikor 8 óras, illetve először a napi 10 óras munkaidőt bevezették, úgy emlékszem, a bérlőtűn 1052 ember szerepelt, de ebben benne voltak a Budapesten dolgozók is: Kreisz Oszkár akkori apretör, aki sokszor mint tanácsadó lejárt, Rottenberg Izák (Roti bácsi) stb. 1939-ben katonai parancsnokként volt a gyárban. Egy ilyen vezető volt Csapora Emil százados, akinek a nevéhez kapcsolódik sok ember halála, Wellish Pál, Fishl Vilmos, Klein Mateo, Hirschler Sándor, Markstein Sándor és a

többiek. Ezeket ő vonaltatta be és küldte ki a keleti frontra, jogában lett volna felmenteni, de nem tette."

A folytatást dr. Faludi Gáborról idézzük: „1944 őszén a város ipara, mezőgazdasága és kereskedelme teljesen megbémult... 1944 decemberében a városban elsőként a Posztógyár áramfejlesztő gépei kezdődtek meg a termelést Szabó főgépész irányításával. A kuzinok fűtéséhez szovjet katonai monitorral a gyár egyik legrégibb dolgozója, az egykori hajókormányos Hományi Kálmán közreműködésével egy uszaki iszapszelvény vontattak fel Mohácsról. A gyár gépezete generátorok segítségével villanokozva adta a város egy részének sziliközvilágítását, és folyamatosan elektromos áramot szolgáltatott a kórháznak és a moziknak is."

A gyár a II. világháborút követően még három évig volt a Mayer Testvérek Részvénytársaság tulajdonában. Az országos folyamat részeként 1948 március végén került sor a Posztógyár állami tulajdonba vételére. Riavicz János (akkoriban még Riazvetcov írta a nevét) frissen végzett textilipari technikusként 1948 nyarán került a gyárba, ahol különböző beosztásokban egészen 1985-ig, nyugdíjra vonulásáig dolgozott. Az alábbiakban saját szavaival emlékszik a posztógyári évtizedekre.

„1948 júniusában befejeztem tanulmányaimat a budapesti Bólyai Textiltechnikumban, visszatértem Bajára. Bár Budapesten is lett volna lehetőségem elhelyezkedni, úgy találtam jobbnak, hogy a nyarat még a Sugovica-parton kellászioms, mielőtt a nagybetűs életnek nekikezdenék. Családom, szüleim is ideköltöztek, és úgy éreztem, szilkségük van rám.

Még egy hetet sem tölthettem itthon, mikor behívtak a Bajai Posztógyárba, ahol Losonczi főmérnök értekelte a háború utáni ruházati helyzetet – és ezen belül a bajai gyár kilátásait –, felajánlotta számomra egy technikus állást, amelyet el is fogadtam. Így július 5-től a vállalat alkalmazottja lettem.

Tudomásul vettem, hogy a korábbi tőkés szokásoknak megfelelően tapasztalatszerzés céljából egy évig fizikai munkát kell végeznem, egyrészt, hogy a szövőgépek kezelését elsajdítsam, másrészt, hogy a fizikai munkát és a fizikai dolgozók élethelyzetét megismerjem. Ennek megfelelően két műszakban dolgozva, szövetként, kivételt nem képezve a fizetésünket is a teljesítményem után kaptam, és a jó vagy rossz eredményeimtől függően a „dícsőség" vagy a „szégyen" fáltáblán szerepeltem.

Ez időben még nem dolgozott az üzem teljes kapacitással, a háború okozta károkat helyreállítás folyamatosan volt (Dávid Sanyó bácsi jóvoltából), és nap mint nap újabb gépek váltak fizetésképesek. Ottlétem után pár hónappal a „boszorkányteremben" is beindult a munka, ahol csak a legnagyobb tapasztalattal rendelkező nők dolgozhattak. (A későbbiek során, kísérletileg jellel, itt indult be a többgépes rendszer, amikor is egy szövő 2-3, majd 4 gépet is kezelhet. Meg kell jegyezni, hogy hosszú próbálkozások után a mai termékprofilunk esetében a kézgépes rendszer vált be.)

Felültemül meg kell említenem, hogy ezekben az években a szövők dolgozók fele még férfi volt, majd 10-15 év elmúlásával a szövők és fonó szakma kifejezetten „női szakasz" lett. A számomra itt elhűtött egy év valóban nagyon hasznosnak bizonyult, a jól szervezett üzem, a dolgozók szolidaritása, a műszaki vezetés összeszokottsága mind-mind hozzásegített ahhoz, hogy gazdag tapasztalatokkal léjek a szamaralétján tovább.

Egy év elteltével a „manipulációba" kerültem Hományi bácsi mellé (Szabó bácsival együtt ők voltak a gyár legrégibb dolgozói). A manipuláció volt a szakmának azon része, amelyet az iskolában csak érintettek, mivel ennek nem volt kiforrott tananyaga. Egyszerűsítve: különböző nyersanyagok (gyapjú, műsál, rongy, pamut stb.) előkészítése és az előírásoknak megfelelő irányok keverése, szinek beállításai.

Munkánk állomás idején a Bajai Posztógyár a budapesti Mechanikai Szövőgyárnak leányvállalata volt, de 1950. január 1-jével központi intézkedésre levált a budapesti gyárról és önálló állami vállalattá alakult „Bajai Posztógyár" cégnevezéssel. (Az átmenet zökkenőmentessége érdekében többedmagammal így kerültem kététnapos tapasztalatszerzésre a nevezett gyárhoz. Ezt követően Bajára visszatért a terv és kalkulációs osztályon, rá egy évre pedig a főmérnök mellett gyártásirányító munkakörben dolgoztam.

Az 1948-1956 évek közötti időben is nehéz éveket élt át az ország. Különbözően vonatkozott ez az értelmiségi pályán dolgozóakra, akik ki voltak tevé nyakran méltatlan zaklatásoknak (B-listázásoktól a kitelepítéséig).

Természetesen a fiatalabb generáció ambíciója a munka mellett töretlen volt a kultúra, sport, tanulni akarás, szórakozás terén is. A vállalatvezetés hathatós támogatásával létrejött a színjátszó csoport, de sokan a kosárlabda, labdarúgás, kézilabda sportot ítélték táborát növelték, sőt az MHSZ (Magyar Honvédelmi Szövetség)

támogatásával vízmotor szakosztály is létesült. Ezek a sportágak országos szintre izmosodva válogatott sportolókat adtak a magyar testnevelésnek. Hogy csak egy-két példát említsék: ilyenek voltak Kovács Józsi, Véték Frici kosarasok, Dujmov-Dunai, a focista fivéreik, Csapláros Laci motorcsónak versenyző stb. Pár évvel később a „Bácaica” név nagyon jól csegett a hazai sportéletben. De a „profi” sportok mellett különösen kedves színfoltja volt ifjúságunknak a dunai vízitelepi élet is. A gyártól karnyújtásnyira fekvő, „szilvások” titulált remek dunai homokos part mellett létesült a csónakház és az útlövő. A fűrdőzés, csónakázás, nepezés mellett a rendszeres, üzemek közötti fejelőbajnokság szintere volt a puha homok. A játék hevesége néha csontrapedésgé fajult. A vízélet csúcspontja a vasárnap volt, annak is a déli órája, amikor Mohács felől felútt a fehér „koffa”-hajó, amelynek hatalmas hullámai minden épkezláb strandolót a vízbe csábítottak. Sajnos, ez a remek fűrdőhely megszűnt, amikor a városi szennyvízelvezetés kérdése előtérbe került. A terület kisajátította a város, helyette kapott a Sugovica legelgazdagabb vízitelepet, amelynek rossz fekvése (delétán árnyék) és az alacsony vízállások fűrdőre alkalmatlansága a látogatottságot visszafogta. A közönségesített kiemelkedő helye volt viszont a város szívében lévő kultúrház. Az „Érti-ház” néven ismert kúriaszzerű épület és öpark ideális helye volt a különféle rendezvényeknek, szórakozásoknak. Ekkor alakult meg a vállalat dolgozóiból a Bohém Jazz együttes, ami különböző ünnepeken (például május 1.), vasárnapon és szombat esténeként táncrendezvényeken biztosította a jó hangulatot.

1952-től a vállalat főtechnológusa lettem. Három műszakban dolgoztam az üzem. Közszállítási posztot (honvédség, Máv, Pénzügyvétség stb.) mi gyártottunk az országban egyedül, ezen felül kártolt szöveteket, takarót, batorszövetet, sportszöveteket állítottunk elő, exportra is. Sikeresnek mondható az exportra (Anglia, Líbanon részére) gyártott utazóplaid takarók, amely a korábban említett manipulációs „csúcs” volt, mivel 12% gyapjú mellett másodlagosan felhasználható, feltépett, szálakra bontott rongyokat, fonallabdákat, műszálakat és színe válogatott szabású hulladékokat tartalmazott. Olcsóságánál fogva jelentős export eladásunk származott belőle.

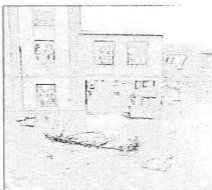
Bohém Jazz tánczenekar: Villányi János, Rávcz János (szögör), Kerényi László, Zombola Sándor, Siets Péter (balról jobbra)

Néhez évet élt át a vállalat 1956-ban. A márciusi jeges árvíz súlyos kárt és megpróbáltatást okozott a gyárnak. Bár a város iszonyatos munkával felkészült a védekezésre (ezek dolgoztak a gátak megemelésén és erősítésén), mégis a sors fintoraként nem a dunai gátak mondták fel a szolgálatait, hanem a város frekvencián helyén lévő trümfiek hírd, a Vörös-híd nem bírta a nyomást, és a „pecás ember” szimbólumával együtt összeomlott. Ebből kifolyólag a posványost – ma Újváros – és vele együtt a gyárat is elöntötte a víz. A mélyebben fekvő kártoló vízszint például 2 méter magas volt a vízszint. A gátak kifutó csónakkal mentették a menthetőt, de a többi üzemrész, a ráktárak, műhelyek is csak csónakkal voltak megközelíthetők. A cséggel háromemeletes szövődepilet is megronglódott. Természetesen a munka szünetelt, csak a nyersanyag, festék, alkant-

részek mentéséről lehetett szó. Éjszánkánként ügyeletet tartottunk, és dőbenetes volt hallgatni az esti csendben a gyár környékén tanyaszzerűen épült vályogházak összehozását, robaját. A kir helyreállításában a magyar gyapjúipari gyárak tiszteletre méltó összefogás és segítségét nyújtottak. Minőnekelőt a budapesti üzemek vállalták a gépek rendbehozatalát, de nemcsak munkával, hanem anyagokkal, alkatrészekkel is hozzájárultak az újjáépítéshez, sőt, mivel a fonalgátrás szövetet a károk legnagyobb részét, a budapesti Lóden gyár a szövődő beindulásához szükséges fonalat is biztosította.

Az 1956-os forradalmi események természetesen vállalatunkat is érintették. Megalkult az Ideiglenes Munkás Tanács, amely az országos felhívások mellett rögzítette a gyári követeléseket. Részt vettek a városi tüntetéseken, a rossz emlékező csillagok eltávolításában, segítettek a budapesti barcolókat természetbeni jutásokkal (pl. takarók). A Munkás Tanács és a vezetés józanságával az üzem rendjét (a sztrájkon kívül) végig meg tudták őrizni, egy pofon sem csattant el, sőt, pár napig két zöldparolinos kiskocniát is bújattak gépjárművel együtt. A Városi Forradalmi Nemzeti Bizottságban is képviseltette magát a vállalat, és a város nyugalalmát összehangoltan biztosították.

Az országos helyzet konszolidálódása után jelentős változások következtek a gyár vezetésében. Új igazgató érkezett Budapestről, később főmérnöksere, majd a bírósági tárgyalások sora, főleg a Végleges Munkás Tanács tagjait érintve. Az

A jegesár teljesen elöntötte a gyárat

események utóéletét tekintve a magtorlások eredménye nyomán bőrtön és kistarcai internálótábor is várt egysekekre.

1963. jelentős szervezeti változást hozott a gyár életében. A Gazdasági Bizottság határozatának megfelelően más gyárakhoz hasonlóan a Bajai Gyapjűszöveggyár és a Újpesti Gyapjűszöveggyár Finomposztó Vállalat néven bajai központtal egyesült. Az új központ kialakítása céljából 1964-ben a meglévő irodaépületre emeletet építettek. Bővült a kártoló épülete is. Mint előre lehetett látni, az összevonás értelemben „reformnak” bizonyult. A bajai gyár kártoló szöveteit előállítására volt alkalmas, az újpesti pedig teljesen más technológiát igénylő fésűs szöveteiket állított elő (majdnem alkalmatlan viszony). A párhuzamos vertikulumok kapacitásának kölcsönös kiegészítése hozott bizonyos eredményeket, de önmagában nem mérte ki az összevonásban rejlő lehetőséget.

Természetesen az átszervezés hosszú időt vett igénybe, a vezetők mozgása az ilyenkor szokott volt, mindenki lépett egyet hátra: az új igazgató Újpestről járt be Bajára, a korábbi igazgatóból főmérnök lett, a főmérnökből főtechnológus, a főtechnológusból technológiai osztályvezető és így tovább. A bajai gyár 1963-66-ig egy kártoló és két gyűrűfonógép beszerzésén kívül elsősorban szintartó berendezéseket végzett az elavult gépbereendezések pótlására. Ezenkívül bővítették a kártoló-fonó épületeket és 1966-1967-ben 24 új Textima szövőgépet állítottak üzembe.

Ezt követően – 1969-re – mintegy 50 millió forint beruházással felépült az új, korszerű követelményeknek megfelelő szövőfélszövő és szövődéi csarnok. A korábban különböző helyiségekbe telepített gépek egy helyen, a technológiai folyamatoknak megfelelően sorakoztak. Az új csarnokban 144 szövőgép és hozzá tar-

tozó előkészítő gépek, fonalraktár, műhelyek, irodák helyezkedtek el. Az új szövődéhez csatlakozó egyemeletes szociális épületben 560 fős részére állt rendelkezésre 610 fő és firdőhelyiség.

A termelés felállításával jelentkező létszámhiány és a vidéki ipartelepítés jegyében Bácsalmás nagyközségben 1968-ban a Finomposztó Vállalat a Kézműipari Vállalat telephelyét átvette. A meglévő épületeket felhasználva szövődét és szövőfélszövőt telepített ide. Így Bácsalmáson több mint 300 dolgozó részére nyílt állandó munkalehetőség.

Persze a mezőgazdasági munkához szokott emberek beemelése ipari körülmények közé nem kis feladat volt, nehezen szoktak hozzá, hogy a szoros, 8 órás munka közben nem lehetett hazafutni és megegetni az állatok és az otthoni munkát is elvégezni.

Folytatjuk

Összeállította: Schmidt Antal

Szól a rádió

„Köszönöm, hogy a semmiből – mindent teremtettek... Ha nem is hat nap alatt, mint az Úristen, de mindjárt az első esztendőben...” – ezzel a levéllel szünta el egy falusi tanító Szóts Ernő (1884-1932), a Magyar Rádió első műsorigazgatóját, akinek első tevékenységei között említhető a déli harangszó „műsorba állítása”. Szóts Ernő Lónyai utcai református gimnáziumbéli egykori osztálytársa levélben kérte Monarról: Hunyadi nádorfehérvári győzelmeinek mindennapos emlékére iklassza programjába a Magyar Rádió a déli harangszót. Azóta, 1928. április 29-től mind a mai napig szól a harang (csak 1950-1956 között német el).

Rapcsányi László

A rádiót tehát már születése pillanatában azonnal felfedezte és magának érezte a község, a halgatóság. A kultúra emberei a csodás varázsdobozban látták a szellemi értékek közkincsítését és szövődési lehetőséget, míg a politikusok a propaganda új, hatékony eszköze megteremtésének örvendtek. A rádióhallgatás a hétköznapi természetes, nélkülözhetetlen része lett. A Magyar Rádió archívumai pedig, mintegy közgyűjteményként, felbecsülhetetlen értékű forrásként érzik Magyarországot történelmének.

A Magyar Rádió nyolc és fél évtizedes fennállása alatt (1925-2010) sok ezer ember lépte át a titokzatosnak tűnő stúdió kapuját:

fizikusok, mérnökök, technikusok, akik az éter rezgését hanggá transzformálták és általa az otthonokba vinték a nagyvilágot; zenészek, hírolvasók, dramaturgok, szónokok, riporterek, műsorfelügyelők, kellékesek. Közük volt a bajai Rapcsányi László, aki öt évtizeden át „élt” Árkádijában, a Hanghullámok Várzországában.

A 85 éves Magyar Rádiót és Baja város 85 éves díszpolgárát, a Magyar Rádió Örökös Tagját, Rapcsányi Lászlót köszöntötte a Tűr István Múzeum 2010. április 16-án nyit kiállítás. A „hangos tírta” rádiós-történeti relikviákat, ősi rádiókat, plakátokat, történeti dokumentumokat mutat be. A

A kiállítás egy részlete

kiállítás megnyitó ünnepén Rapcsányi László a rádió történetét áttekinthető visszaemlékezése után ősi hangszalagokról idézte meg a Magyar Rádióban egykor elhangzott beszélgetések hangjait, a magyar kulturális élet egykori ikonjait, Karády Katalint, Muráti Lilit, Antall József miniszterelnököt, velük készített riportjait.

Rapcsányi László közel hetven perces előadásában olyan felejthetetlen pillanatok, karizmatikus személyiségeket, olyan történeteket, hangulatokat, személyes valóságokat idézett vissza és osztott meg közönségével, melyek nem csak az „örök intőzmény”, de az eseményt megtisztelő közönség számára is valódi ünnepévé lettek.

Azok kedvéért, akik a kiállításnyitón visszajátszott kultúrtörténeti pillanatokról lemaradtak, álljon itt néhány gondolata a 10 éves Magyar Rádió előtt tisztelgő neves írónaként:

„Barna mahagónidoboz, bővös szekrény, ékszerasztal, zongoráé, kincseskamra, néha lomtára, papírkosara, szemetesládája, sőt kőpöcsészéje mindenféle hangnak, mely a föld és ég között lármáz. Fogom vele az egész világot. Rádióim azonban még hatalmasabbak. Az ongem fog és nem eresz.” (Kosztolányi Dezső, 1935.)

„Amikor először ültem le a mikrofon elé, mély meghatottság fogott el. A legnagyobb csodát éreztem: a megszűntetett távolságokat rokon lelkek között. ... S mikor néhány nap múlva levelet kaptam Afrikából, az idegen légió egy magyar katonájától, akit megköszönt, hogy a magyar életről beszéltem neki, s ezzel megvigasztaltam szomorúságában: a megvalósult mesét éreztem.” (Móricz Zsigmond, 1935.)

„Automból-kiállításokon gyakran látni egy külön termet, ahol mindenki mosolygott itt vannak kiállítva az első, kezdetleges, ma már neveléségs vén koscsik. Mikor nagyon új, nagyon modern, nagyon tökéletes rádiókészüléket mutat büszkén valaki, ama gondolatok: hány hónap múlva állíthatjék azt majd ki a nevelés-teremben, valami rádió-kiállításán, ahol már százával fog állni az új rádió: a színes, plasztikus, televíziós, hangos készülék, életmegtérő képével és „ismertető-szerkezeteivel”, amellyel akár hónapok múlva is leporgerhetjük az elmúlt eseményeket ...” (Molnár Ferenc 1935. október.)

Molnár Ferenc szavait idézve a Tűr István Múzeum a „nevelés-teremben” vár minden kedves érdeklődőt. A *Szól a rádió című kiállítás* az emeleti kiállítás-teremben (Baja, Deák F. u. 1.) 2010. június 26-áig tekinthető meg.

Kovács Zita

2010-ben az év madarai a fecskek

Láttam két fecskét

Flihtetelen – de két fecske volt. A tenger felől sodródtak a széllel, s megtapadtak az első kőfalán.

Csak ültek... ültek... szárnyjuk reszketett. Pótlották útkézdát pálmalevelek szélén csorgott a júniusi fény.

Előzetek. Tudták, elveszett a cél. Szemükben égött az érsiméletlen élet. Június volt, s oly messzi a fészek...

Szárnyuk még rebberet indulásra kész. Ázárán visszahullt csöngyöcsén: „Miért?” S maradtak vesztig a zajos kikötőben.

Itt látom olykor reggelente őket. Turista-fecskek. Nézik a hajókat. Reszketeklenek és gyereklentek. Várják csendben a visszaindulókat...

Richter Ilona, Nápóly 1960

Fecskepár (grafika)

Bajai halászlev(el)ek

Utószó

Mikor egy budapesti barátomnak elmeséltem, hogy milyen könyvet írok, ő is elmesélte nekem nagypapája történetét. Idefom utószóként, mert szép és igaz, s fényt vet mindarra, amiről ez a könyv szól.

A történet még a háború előtt kezdődik, amikor a nagypapa egy Bajától nem messze lévő faluban megszületett, felnőtt, majd Budapestre költözött, ahol utóbb az egyik budai fürdőnek lett a gépmeztára, éveztedekben keresztil. Családot már itt alapított, itt születtek gyermekei és itt az én barátom is, az unokája. Már nyugdíjas volt, amikor egyre inkább erőt vett rajta élete mindvégig eltitkolt, elrejtett vágya, hogy Baján szeretne élni. Még gyerekkorából eredt ez a vágy, amikor többen beköltöztek a falujából Bajára és az ősi búcsúkon egyre többen mesélték arról, milyen jó Baján élni. S bár a fahusi gyerek Budapesten töltötte élete javát, ahogy öregedett, ahogy élete gyertyájának kancsó egyre kisebb és kisebb lett, annál jobban erősödött benne a vágy a bajai lét iránt. Budán lakott a feleségével, a Vérmezőnél, az Atilla úton, minden gyereke, unokája itt élt Budán, egyszerűen képtelenség lett volna kiemelni őt ebből a környezetből, és Baján házat venni, leköltözni egyedül,

családi háttér nélkül. S miközben egyre nőtt a vágy, megszületett a családi döntés, mostantól a nagypapa Baján fog élni. Nem ténylegesen, csak spirituálisan. Nagypapa már eljutott abba a korbba, amikor még élt, de már nem a hatvanas évek Budapestjén, hanem örök vágyai Bajáján. Barátom családja átszervezte az életét, s miközben mindennap rendszeresen látogatták a nagypapát, minden látogatásához járt egy történet is. Barátom például, aki nagy evész volt, még csapzottan, vizes trikóban estefelől felugrott a nagypapához. – Hol voltál kisfiam? – kérdezte a nagypapa. – Most jöttem a Sugovicáról – felelte a barátom – egész délután evezünk. – Kimentetek a Dunára is? – Hogyne. – És felháriztatok a Kádárig? – Bementünk a Véndunába is. – Nagy a víz? – Árad – felelte a barátom, s még beszéltettek a darabig, mi újság is van odakint a városban.

Minden érdekelte, mindent megbeszélte a családdal, akik kénytelenek voltak bajai ismerősekre szert tenni, mert elfogyott a képtelenség és egyszerűbb volt a valóságot mondani. Egyszerűbb volt megmondani, mi történt azon a héten Baján, és azt elmesélni a nagypapának. Minden gyerek, minden unoka megkapta a maga reszort-

ját, egyik az időjárás és a vízellátás felelőse volt, a másik a friss történeteké, a harmadiknak a Déri-kert jutott, a negyediknek a temető és hogy kik haltak meg a héten, az ötödik a vasárnapi szentbeszédét idézte fel, de a barátomé volt a legfontosabb feladat. Ő főzte a nagypapának heti rendszerességgel a bajai halászlét. Hol tanulta? Egy Budapestre elazmargott bajai nándiól. Nem ment rögtön, de a nagypapa megbocsátó volt, mert hisz ő se evett so-

sem igazi bajai halászlét, mert nem járt Baján. Ő csak bajai akart lenni, gyerekkora óta arra vágyott, hogy ő is bajai lehessen, mint odaszármazott gyerekkori barátai, akik annyit meséltek Bajáról, a Sugovióról, a strandokról, a lányokról és a halászléről.

Ha most rágondolok erre a történetre, olyan, mint egy abszurd dráma, pedig sokkal inkább egy szép mese. Bajai mese, ahol a hős élete végére elér álmai városába

anélkül, hogy oda egyszer is betette volna a lábát. És mégis megérkezett. Mert egy életen át bajai akart lenni. S mit akarunk mi, akik annak is születünk?

Mit mondott Jézus feltámasdása után a hitetlen Tamás apostolnak, amikor megmutatta neki sebeit és Tamás hitt: "Hitél, mert láttál. Boldogok, akik nem látnak, mégis hisznek."

Legyünk boldogok, mert mi látunk.

Jávor Béla

„A lélek virágai”

Deák Zsuzsa grafikusművész alkotásai

A Magyarországi Németek ÁMK Galériájában 2010. május 6-áig tekinthető meg Deák Zsuzsanna grafikusművész kiállítása. A művészt 2010. március 15-én a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével tüntették ki. Deák Zsuzsannát alkotásain és egy-egy személyes adalékon keresztül szeretném bemutatni a *Bajai Honpolgár* olvasóinak.

Azt mondta nekem ezekről a képekről: ezek a legnórási munkáim, a legfrissebbek, ennél jobbat most nem tudnék Bajára hozni. Tudniuk kell, hogy ő mindig, mindenkiné a legjobbat adja.

Persze így is bajban vagyok, mert elővannam Bükködségi László, az elhunyt ezé-tá barát írói és Zsuzsáról, és attól szebbet, találszabbat, igazabbat, lényeglátóbbat nem mondhatok róla. Többször is az ő szavait fogom idézni.

Deák Zsuzsát, aki másod-unokatestvérem, felnőtteként ismertem meg, lakóhelyén, Hosszúhátán, és a falu fölött kücsög, csodás Püspökszentlászlón, az akkor még javában működő galériájában. Galériát működtetett a hegyi vándoroknak, a művészeknek egy sajátos templomát, ahova boldog a boldogtalán beléphetett, ahol nem működtek lobbik, érdekek, csak barátság, szeretet és művészet, a amely tönk-re is ment ottól.

Hogy mi volt az első henyomásom? Ugyanaz, mint Bükködséi, aki erről így ír: „Az udvar végében félkörben virágok. Emberrnyi kaktusz, hibiszkusz, leandár, fűgef, menta, rózsák nemzetségei, s amit föl sem ismerek. E mögött kezdődik a kert, gyümölcsfákkal, a telek végén petak kanyarodik. Az udvarban két nyitra eszabol, kilenc macska viháncol. A parasztház kol-dusbuilliója zart üveghez. Télien zsuflót, de nyíron is tele virágokkal. A lakás átmenet a raktár, az életér s a bemutatótérnek kö-

zött, de irigylésre méltó, konstruktív rend mindenütt. A falon a vonalzők, körzők, egyéb munkaszekzők művészi kompozícióba rendezve figyelnek, csak be kéne keretezni. Szembetűnő ez a kettősség. Beúr szigorú rend, kint buja burjánzás. Csak hosszútávú házról – lakásról, műter-méről – írtam, de ez Deák Zsuzsa.”

Amikor először láttam munkáit, akkori képeim sokkal zártabban fogalmazott, az alkalmazott grafikus tömör kifejezés-módjával, de mesészerű, lírai, Klee mű-vészetét idéző színvilágban. Kompozíciói virágzismokat, égitesteket asszociáltak. Akkoriban a színeket teljes telítettségük-ben használtam. Bükködsi így fogalmaz er-ről: „Színvilága nem volt harsány, de gaz-dag, s talán álomittas. Nem a környezet, a lélek virágai voltak a négyzet alatti tábla-kepek.”

A mai lazúros, könnyed, a változó pillan-at megjelenítő színhasználat később vált sajátjává, akkor, amikor fabura költöz-ve egy-egy tudott válni a természettel.

„Zsuzsa nem tép le egy mezei virágot. Arra is vigyáz, hogy el ne topossa. Nem eszi meg egy másik élőlény húsát. A természettel kialakított szimbiozisa tökéletes. Ám mind meghittebb lett a kapcsolata ter-mészeti környezetével, annál inkább szer-ette volna kitágítani alkotásainak világát is. Először, régi festők mintájára, a látókörében található házakat, falurezseket kapta ecetvégre, majd a Villányi-Siklósi Borút legszebb lótválót.” – idézem is-mét a méltató ezé-tá szavait.

Mostani munkáira óriási hatással volt textilképeinek sora... „a fegyelmezett, lényegre törő, részletekben nem elvező kompozíció, amit felold egy érzelmdús Kolorit, amely a természetet organikus megjelenési formát idéz.” Az MNÁMK Galériájában látható képeinek izgalmas

kettősségét művészi alakulásának szinté-zise határozza meg. A természeti látvány izgalma a könnyved foltokban, és a természeti törvények struk-túrája a kontúrok behatároló rendjében.

Minden munkájának képi nyelvét a folt és a vonal harca, kapcsolata, együttműkö-dése, alá-fölé kerekedése, egymást értel-mezése adja. Vonalai építőelemek, melyek hol organikus kövkeként, hol mestersé-ges, de lélegző téglaként építik a kép konstrukcióját. Néha az alap maradtak, másútt a felületre rükkölvélve magasodnak. Ez a kifejezés mód alkotja művészi stílusát.

Képei filozófiai gondolatiaságot árulko-dó címei is sugallják. Munkái egységes anyagot adnak, egymást erősítik, ugyanakkor önálló életet élnek. Olyannyira, ahogy Zsuzsa elmesélte, gyakran hagyja alkotás közben, hogy alakuljon a felület, érjenek össze a színek, az anyag önálló életébe csak óvatosan avatkozik bele. Az alkotás-nak abba a korszakába érkezett, amikor igen szerencsésen megtalálta a saját médiumát. A legmegfelelőbb anyagokat gondo-latainak kifejezésére: a legalkalmasabb pa-pírt, az ecolline, a fűpác, a pasztelt, a fűs-anany, vagy a metálfest, alkalmanként a tempera együttesére. Akkor tudunk kö-zel kerülni hozzájuk, ha mi is időt hagyunk magunknak a befogadásra.

Ő maga a világot sajátosan látja, és saját-osan közvetíti. A való világot a fölőtte le-begő szellem, szellemek teremtő, tévely-gő, bolyongó, reménykedő, küzdelmes, ki-szakadó, menedéket találó szemével látatja. A természet jelenségeit nem pusztán felidézi, hanem a kozmosz hatalmas rendjében az esendő szemléző parányi lé-tét, ugyanakkor alkotóelemként való, ré-sztvételést mutatja.

Ezt a gondolatot nálam sokkal pontosab-ban fejezi ki az ötven éve lejegyzett, tizen-

kétezer éves tanítás Hermes Trismegisztoznak: „Az, ami lenn van, ugyanaz, mint ami fenn van, és ami fenn van, ugyanaz,

ami lenn van. Így érted meg az egyetlen csodát.” (Tabula Smaragdina 2. sétel.) Kíváncsiom, hogy a tárlatjárás végén érezzék

úgy, mint én: láthattam itt azt, amit a világról gondolok.

Dani N. Erzsébet

Vidovits Iván kiállítása

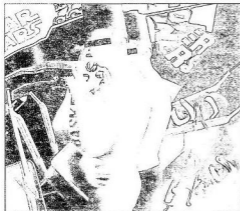
Szent tehenek

Sakkereses pojácák

Ellentétes formák egysége

Fotók: Kelemen Áron

A bajai festőművész kiállítása a Belvárosi Bemutató Terebben május 12-éig tekinthető meg.

A hajnal-ember – II. (befejező) rész

„Lenyesik szárnyait, – lábaimon járok, levágnák lábaimat, – kezeimen fogok járni, s ha ezeket is kiszakítják, hason fogok mászni, csak használhassak! (Széchenyi István)

Történelmi eseményeket nehéz egyértelmű választóvonalal elkülöníteni. Ám 1840 körül bekövetkezik Széchenyi István közéleti szereplésében a váltózás, mely elvezet majd lelki összeomlásához. Éber szelleme, éles intellektusa érzékeli, hogy reformjait az országgyűlési ellenzék a közjogi kérdések rendezésének területén kívánja folytatni.

Magyarország államjogilag a birodalomnak önálló alkotmányú bíró tagja. A napóleoni háborúk idején sok tízezernyi katonával, súlyos adók vállalásával támogatta a császárságot. A terheket kiegyenlítő nemessé pártatlanság a jogok osztogatásánál már ellányt. 1825-ig I. Ferenc még az országgyűlést sem hívja össze. Adóki-vetésnél, újonccsúfolásnál önkényes rendelkezéssel sérti meg a diéta jogkörét. A Bécsben működő helytartótanács afféle kormányzóként lenne, de megakadályozza csupán a központi döntések továbbvitelét a degradálták. A Budán székelő József nádor, „a király képe” jó szándékú, rokonszenves Habsburg, azonban intézkedési hatásköre csak jelképes. A közjogi reform országgyűlési bajnokai tebiát a nemzet jogos követeléseit fogalmazták meg. Ezt tudja Széchenyi is, azonban ismeri Metternich gondolkodásmódját, és a politikusoknál kombináltabb agya számol a következményekkel. Felbonal alapértése, mely szerint a reformokat csak az udvarral egyetértésben, közmegegyezés alapján lehet végrehajtani.

„A legnagyobb magyar (1831-ben Kossuth aposztrófiája így) elűt sem kétséges, hogy hazája jogosan követeli a birodalom egyenrangú társországának státusát. Csak-hogy a két stratégiai lépést fordított sorrendben kívánja végrehajtani. Előbb erkölcsben megmegerősíteni, nemzetudatban megerősödtető, gazdaságilag robusztussá kívánja tenni hazáját, és az alkotmányosság helyreállítását csak ezután tűzné napirendre. Növekvő aggodalommal figyeli a diétai ellenzék tevékenységét, mely éppen a közjogi követelések veszedélyes szikrákat hányó fegyverével hadakozik. Ekkor jelenik meg a csatamezőn az a személy, aki a legelső vetélytársa lesz.

Széchenyi és Kossuth politikai szembenállása elkerülhetetlen szűkegszerűség. A monoki kis prévátor korlátai szabta börtönök, tehetsége viszont hatalmas. Tolla

kitűnő, úgy ír, ahogy olvasói szeretnék, oly témákat választ, melyek a közérdeklődés központjában állnak. Remek megjelenése, szép orgánuma, magvas mondanivalója az első helyre emeli a szónokok sorába egy oly korban, mely bővelkedik kitűnő orátorokban. Továbbá övezi a szabadság börtön sájtotta mártírjának dicsőfüve is. Széchenyi kérelhetetlenül pontos éle-telátása, aggodó lelke azonban megsejti: a kezdő politikusból hatalmas formánút, ám veszedélyes államférfi bontakozik majd ki. Alapvető hibáját tömören így fogalmazza meg: „A Pesti Hírlap szerkesztőjének nem szívében van a baj, mert az bizonyosan nemes... sőt velejében sincs hiba, mert hiszen roppant n valóban ritka emelbeli tehetségűről senki, csak legátvolalabral nem kétkedik. Hanem takticája, modora hibás, mert az érzelem s nem az értelem köréből emeli roppant hatási szózatát... És most egycselen megmondom, miben hibáz a Pesti Hírlap szerkesztője: egyedül abban, hogy a képzeltet, a gerjedelemnek fegyverével dolgozik és nem hideg számokból, vagyis... a szívhöz szól, ahelyett, hogy az észhez szól.”

A Kossuth vezérelte ellenzék veszedélyezteteti a Bécs által jóváhagyott, egyetértő nemzetfelemelő gazdaságpolitikájának békés folytatását. A környékentől logikus következtetésben továbbmegy: a harcoss ellenzék politikai elkerülhetetlenséget tesz a császársággal történő véres összeütközést. Késztelenen, a gróf látóköré európai, informáltsága sokkal részletesebb és hitelre-bíró, mint az ellenzék főurfejté vezérelé. Tudhat II. Miklós cár 1837-es titkos ajánl-közlősről, melyben készséget nyilvánított a renitens magyarok rábóba szedezésére.

A reformkornak nevezett nagy szellemi reneszánsz szerves része nyelvtul megújultas, irodalmunk felvirágzása is. A magyar szó a diétában és a firtendinában is kizsokítja a latin. A törvényeket anyanyelvünkön fogalmazták meg. Csak-hogy ez a lingvális diadalmenet számos ellenséget támaszt hazánk határvidékein. 1844-ben ugyanis kodifikáltak egy szerencsőtlen jogszabályt. A papnak, jegyzőnek és tanítónak nemzetiségi vidécei is beszélnie kell a magyar nyelvet. Amennyiben a fel-telések megszabott határideig nem tesz eleget, elveszti látvatát. Bár az igazság-talan, átgondolatlan törvény végrehajtását

1848-ig nem erdítették, kétségtelen, hogy a magyarellenes gyűlölet gyújtófolyadékait – melybe Bécs majd sikerrel vet csóvát – ekkor loccsalták szét. Széchenyi már évekkel korábban felismeri, hogy a nemzeti fel-buzdulástól fűtött országgyűlés és Kossuth ezúttal sárkányfog-vetés bormotál. Vilá-gosan látja, hogy a történelmi határokon át folytatamansz becsúrgó és terjeszkedő nemzetiségek nálunk sokkal számosabb népsűrűségű anyországgal érintkeznek. Mondhatjuk, melyekben fegyelmetzet a be-be-hungya beolvasszati kísérletet veszélyre, lángolnak a magyarságot fűtő indulatból.

„Kérdem józan tatica-e... vajlon jó tatica-e, ha egy font magyarsággal nagy helykén kiállunk s abban el akarunk olvaszteni háromnegyed font tótot, fél font görögöt, fél font oláhót, negyven font németet?... Hol vannak itt a hihetőség számai, hol igazékezik itt siker?... Úszók csak légyvelejt, fenytiket érdemlő gyermek-ként gyenge faszékintak egyzserre minden faéző sőt szláv és német kéfédyen ellen is, mi székben anyival csekélyebbek... és ne kétkeljük: rövid idő alatt törött cse-rép lesz a magyar.”

A fenyegető veszély felitőzése ellen az első szó meggyőző erejével is harcol. 1842-ben az Akadémián elmondott beszédében kifejté, hogy egy erkölcsileg megmegerősített, fejlett nemzetudati, munkában szorgos és eredményes nép nagy beolvasszati képességgel bír. A magyarságnak ilyen vonzó példát kell mutatnia. Nem ellenzi az asszimilációt, de ez csak békés és önkéntes lehet. Elképesztő a nagyvonalú hajnal-ember előrelátása, mikor megfogalmazza azokat az elveket, melyek alapján Trianon esetleg elkerülhető lett volna: „Házátok néktek odakünn is van, de nekünk nincs sehoh csak idebent, alkotmányt viszont ti nem bírtok, de bírnak mi, és ezért lépünk egyezsre.” Bár a beszéd józan érveit szinte lehetetlen figyelmen kívül hagyni, ügy-szólván tökéletesen hatástalan maradt.

Az 1840-es évek során Kossuth pályája üstökös-ként ível fel, ezzel egy időben Szé-chenyi népszerűsége viszont a mélypontjára süllyed. Szenvedtlen tárgyalingsággal jegyzi fel: „Az udvari párttal már elrontotam dolgomat, most földiemre kerül a sor. De így kell lenni.” Késztelenen, hogy 1844 után ezek, sőt tízezrek vélik meglátni Kossuthban a nemzeti emelkedés vezérelt

tűzszlopát, azonban mutatkoznak figyelmeztető jelek is. A Pesti Hírlap főszerkesztője élere hívja a Védéglehet. Ez közelebbi belépőket arra, hogy hat éven át a magyar ipar és kézművesség termékeit vásárolják. Széchenyi kezdeti főgva rosszalja a kezdeményezést, mivel tart a bécsi kormányzat ellenkezésének felébredésétől. A számára sokkal fontosabb, messze tekintő iparfejlesztéshez Metternich jóindulata nélkülözhetetlen. Am a mozgalom viláztzó láng sebességével terjed, és elér bizonyos kezdeti sikereket – alapítanak néhány üzemet, rendeznek iparkállítást stb. – azonban 1846-ra a Széchenyi diagnosztizálta körkép, a szalmaláng-lelkesezés kibavvad. A Védéglelet lassú, szánalmas vegetálás után feloszlók.

A Magyar Kereskedelmi Társaság látványos kisenvedése is megmutatja, hogy a „hazafias entuziazmus” nem pótolja a szakértelmet és az éber ellenőrzést. Az ügyvezető igazgató, Szabó Pál sorozatosan meghamisítja a társaság könyvviteli adatait, amit sem az elnök, Bathányi Lajos, sem Kossuth nem vesz észre. Végül a privatizáció e jeles előfura úgy szel el a törzestől, a hatvezer forinttal, hogy soha nem akadt nyomára. Mellesleg: ezzel Kossuthot is anyagi romlásba dönti.

Figyelemre méltó fiasók lehetne a vukovári-flumel vasútvonal ábrándjának szuggerálására irányuló kísérlet is. Kétségtelesen, hogy indítványában Kossuth a kor egyik legszebb, csodálatosan bonyolított kérmondatát indítja útjára, melynek befejezése: „Tengerre, magyar!” – önálló életre kelő, nagyserű jelazóvá vált. Vizsgáljuk azonban meg a száraz tényeket. Kossuth elgondolása az, hogy a honi termékeinket Fiumében behajvóva kell a világkereskedeleme csatornáiba táplálnunk. A gondolat nem új, hiszen Széchenyi már nyolc évvel korábban megvizsgálta e lehetőséget. Csakhogy ő elutasított a helyszíre, felmérte a kikötő kapacitását, és sajnálatlankonstulát, hogy egy Károlyvárosi (Karlovács) megépítését, jó minőségű út az előfeltétele a forgalom megindításának. Elejti a reménytelen öleletet. Ezt próbálja meg közel évtized múltán Kossuth Kolumbusz útjaként feltámlani. Csakhogy a tervezett fejállomás, a Vuika-parti ámos kisváros környéke nem gyűjtőmedencéje a magyar kivitel termékeinek. Továbbá a több mint négyszáz kilométer hosszú vaspálya utolsó harmadát behevűzés közpáhelyeségén, majd a Kapella közepi ezer méter magas mészkő fennsíkán kell ávezerni. A műszaki probléma megoldásához a

svéjki vasúttéplő mérnökök szakértelme, a kivitelezéshez pedig előre fel sem becsülhető tőkésűrlt volna szükséges. A szép ábránd megvalósulásához csupán a két utóbbi feltétel hiányzott.

Bár a közvélekedés ezekben az években Kossuthot tekintti a nemzeti felemelkedés vezérlő szellemének, valószínű, hogy a nehezebben felhevűlő, higgadt politikuskok viszont elgondolkozva forgatják Széchenyi könyveinek lapjait. Például báró Kemény Zsigmond vagy az 1849-es Béképart vezére, Kovács Lajos már kritikuson szemléli Kossuth eszméinek kiapadhatatlan áradatát. Nem értelet, hogy jogi képzetségük mellett mindketten természettudományos tanulmányokat is végeztek. Visszafogott, kritikus véleményalkotásukban osztozott a danántúli művelti középneveltség egy része is. Ismert példák Deák Ferencnek a Védégleletől szóló, Kossuthnak küldött legkevésebb sem optimista levele.

1848 tavasza az országban nem is remélt változások viharáról sűpör végig. Mikor már úgy tűnik, hogy a liberális pártnak a nemzeti függetlenségért vívott harca kudarcot val, Kossuth március 3-iki beszéde áttöci az ellenkezés gójtait. Természetesen figyelembe kell vennünk, hogy ennek a nagyserű szónoklatnak a sikerét az európai forradalmaktól megrendült hatalom tiltólt rettegése is elősegíti. Kossuth zenitális témaválasztással államférfiúi pályája csúcspóra emelkedik. Hatalmas szónoklatában egyszerre javasolja az osztrák örökös tartományok és Magyarország számára az önkormányzat, a független minisztérium felállításának lehetőségét. A nagyvonalú, szerencsés érdekegyezés – mely testvéri harmóniába foglalja a magyart a szászok óta természetesen ellenségenek tekintett osztrákokkal – meg is teszi a kellő hatást. A további események ismeretecské. Március 15-én Bécs forradalmi érülettel népe úgy ünnepli Kossuthot, mintha önvéréből származó, legnépszerűbb politikusk lenne. A magyar országgyűlés előterjesztését az udvar elfogadja és április 11-én V. Ferdinánd szentesíti a nemzeti szuverenitást visszaállító törvényeket.

1848 tavaszának diadalmamort átmenetileg megzavarja Széchenyi tiszánálást. Megdöbben: cserbenhagyta volna féltő erejének kérielhetetlen pontossága? Nem az ő fontolva előreladók, hanem Kossuth harcias attakja volt a helyes taktika? Elfojtja makacs kétségeit és Bathányi kérésére elfogadja a közlekedés-és közmunkaügyi tárca. Tanácsadóul meguveri Clark Ádámot. A viszonylagos

békesség negyedéve alatt oly kiváló alkotást hoznak létre, melynek kontúrját még ma is őrl a már széttagozt Kárpát-medence közlekedési rendszeré. Az idő rövidsége és a szükséges tőke hiánya miatt természetesen csak a vasúti fővonalrendszer megtervezését jutnak el. (A következő fél évszázad során azonban Széchenyi és társai az ország vasúthálózatát.)

A jövőt ekkor már vészjósló, gonosz fenyegetések kezdik beárnyékolni. Erdélyben, valamint Bánáthban és Bácskában a nemzetiségű véres itóhadjátónt indítanak a magyarság ellen. Pelázad Horvátország is. Végül kétségtelemé válik, hogy tavasszal az udvar nem józán, bölcs belátásból, hanem az európai forradalmaktól megrettenve adta áldását az áprilisi törvényekre. Az, hogy Bécs álnok, kettős játékok folytat, szeptember elejére nyilvánvalóvá lesz. Széchenyi felismeri, hogy márciusban súlyosan tévedett, és lelken etuaukodik a kétségbeesés. Veszélyérzete teljes mértékben igazolódott; a megsejtett sorscsapások tragikus következetességgel zúdultak hazjára. A hatalmas elme etuoult, hallucinációk győtrik, apokaliptikus látomások riasztják. A szellemi pokoljárás legmélyebb bugyriába zuhanva mutatkozik meg emberfeletti, elképesztő méretű formátuma. Lelkiben a hazjára onló szörnyű vérzivatar, a magyarságot elpusztító végezt rémképei kísértének. Bár épen 6 volt az, aki népszerűsége, hírneve, sőt barátai elvesztése árán is szembezegett az ősszerűtközéshez vezető politikával, most a keresztet hordozó Messias önfeláldozással magjra vállal minden véteket. A felsőházban százötven év után elsőként ő szóalt fel magyarul, ő alapította meg az Akadémiát. Ő indította meg a reformokat, melyek tízes illés-szekere nem az égbe, hanem a poklok mélységébe ragadták nemzetét. Bűnéire nincs bocsánat, nincs feloldozás.

Orvosa, Balogh Pál úgy véli, hogy nagyeceni bírtoklása visszavomulva talán csitul a szörnyű önvád, megnyugszik a lábörgő lélek. Szeptember 5-én indul útunk a gyászos hintó. Rövidesen kiderül, hogy hiú minden remény. Hűségese hívek csak a közlekedelmi tudják Széchenyi kezéből kicsavarni a végzetes szándékkal megkaparintott pisztolyt. Esztergomnál kiveti magát a kocsiajtón, és csak a fizikai erőszak akadályozza meg, hogy a Dunába ölj magját. Sajnos, már sernni kétség: az út végéig nem a ceni kastély, hanem a döbling elmeogyógyintézet.

Döbling, mely ma Bécs egyik kerülete, százötven éve még falu a főváros határában. A többolya huszonkét hektáros épült parkja a szabadság illúzióját keltetheti a sétáltatásra kiengedett, veszélytelen gondoztatásban. A cseki mágnás család anyagi helyzete lehetővé teszi, hogy a rangos magánintézetben a grófnak lakosztálynyi szállást béreljenek. Az igazgató, Görgei doktor és az építkezésményeztet tapintattal, óvó tisztelettel gondozzák pécsiünetüket. Ez érthető, hiszen fényes neve, alkotó korának nagyszerű eredményei a családvarosban is tiszteletet ébresztettek.

Mintegy három év telik el, míg csillapodni kezd a második önvád, és a gróflélek lassan kiemelkedik a depresszióból. A tizenkilencedik században vigasztalan pálya az elmeorvosi hivatás, hiszen rendkívül ritkán jutalmazza a gyógyítás sikerélményét. Úgy látszik azonban, hogy a külső ingereket kirekesztő, inkább visszahúzódó, háttérben maradó gondozás terápia eredményes lesz. A hatalmas elme legyőzi és elfűti az indokolatlan lelkiáfordalagot, gonosz fűrészt. A döblingi remete tudata tisztul, tájékozódik a világ iránt, olvasni kezd, ír, majd rokoni után végre fogadni kezdi barátait is. Lakosztályt, melyet megszokott környezetét tárgyival bitoroznak meg, kezd szellemi központná válni.

Közben odakint a világ sora nagyot fordult. Bach Sándor, ez a gyalázatos renegát (1848-ban a bécsi forradalom radikális szárnyának vezetője, majd miniszteri tárcával megkínálva köpönyeget fordít) új világ berendezésére tesz kísérletet. Indokolatlan, hogy ezt a nyomorult kreatúrát az a tisztesség éri, hogy róla Magyarországon egy történelmi korszakot neveznek el.

Alexander Bach azt az anarkonisztikus célt kívánja elérni, hogy Ferenc József számára centralizált és germanizált monarchiát hozzon létre. A hibbant eszme utópianak minősítése indokolatlan félértékelés lenne. Az elmémetesítő szándék elsősorban hasznát veszi célja. A jeles miniszter csupán arról feleldekzik meg, hogy a törzsköcs magyarországi létszáma meghaladja az örökös tartományok népességét. Másrészt Világos után a nemzet túlnyomó többsége konokul, rendfelfelül a hosszú távra berendezkedő passzív ellenállás védősáncain mögé húzódik. Belső tartást, lelki szilárdságot fokozza a bukásban is dicsőséges szabadságharc fényes emléke. Az excellenciás ír birodalom belüli sikerelenségét teljessé teszi a külpolitikai, majd katonai kudarc. Helyzete a Soferino mellett vívott

véres és veszített csata után tarthatatlanná válik. Úgy tűnik ekkor, hogy egy kedvező változás feloldja azt a pathológiát, melybe Bach és a királymesterséget tanulmányító Ferenc József belemanóverezte a birodalmat.

Bach elcsapatását követően a császár két európai látóköri, magas rangú diplomata nevez ki miniszterelnökök, illetve fűtet a kulcsfontosságú belügyminiszteri székbe. Johann Rechbert gróf miniszterelnök döblingi vizitje szinte tisztelegő látogatásnak tekinthető. A volt stockholmi nagykövét tisztában van azzal, hogy valószínűleg a magyarság legnagyobb befolyású szellemi vezetője sánylik a többolya számkivetettségében. Hőbör belügyminiszterrel pedig széles körben ismert tény, hogy magyarbarát politikus. A felcsillanó remény azonban egy év után kialszik. A helyzetet ismét rosszul megítélő császár visszatér az „erős kéz” politikájához, és Rainer főherceget nevez ki miniszterelnökké. Az anarkonisztikus kísérlet ismét kudarcot vall. A csásfós bukás azonban csak öt év múlva következik be.

A konok da és bizakodó remény kétfés erőteljében vegetáló ország három irányból várja a fényjelek biztató üzenetét. Az emigrációba kényszerült Kossuth mennydörgő próféciái azonban már csak távoli horizonton felvillanó szírvázvilágok. A Nagy Száműzött egyre kevésbé veszi tudomásul, hogy az itthon maradtokban kiutat kereső életérzés munkái. A haza bölcsse, Deák zalai birtokára visszavonulva, mély hallgatásba burkolódik. Még nem érkezt el az ő őrja. A harmadik irányból, a császárvaros peremén szunyonyadó parázsól viszont lobot vet egy hatalmas lélek lángja. A teremtő szellem, Széchenyi jelentkezik, aiki életművével kijelölte a reformkor kezdetét.

A sájtóbból, valamint baráti közléseiből tökéletesen tájékozott gróf állást foglal, véleményét nyilvánít a sanyarú sorsú haza életének fontos kérdéseiről. Levelet ír az Akadémiasnak, melyben a tudós testületet az alapszabályokba avatkozó kormány erőlyen visszautasításra bátorítja. A Nemzeti Színház intendánsának pedig eljuttatja a színház darabokra vonatkozó javaslatát, részletesen kifejett nézeteit. Azt, hogy a magánlevelekké foglalt gondolatok kűttjégt milyen arakulumnak tekint az ország, szakszótja a következő tény. Kézírással sokszorostják őket, és kézről kézre adva terjednek. Zichy Edmundhoz ír epistolájú hírlapban szeretettel nyilvánoságra hozni, de ezt megakadályozza a cenzúra.

A „Jeghívőbb magyar” nem csak idehaza szedési az önkény hidrafereit. A nagy mágnássalad nemzetközi ésszekötései messze terjednek. A londoni Times, Európa egyik legtekintélyesebb lapja közül egy „Ignotus”-tól származó, a Burg részére egy kellemetlen tartalmú levelet. A következő, aláírás nélküli, egyenesen Ferenc Józsefnek szóló levele időjág és alapos megtepázza a kűttjéj császári maradarat. Thierry rendőrminiszter tájékkzik, de egyelőre tehetetlen. Anglia ezekben az években erősen eltávolodik Ausztriától, így az előlék lap készségesen teszi közzé a bécsi puskaport hatásosan áztató közleményeket.

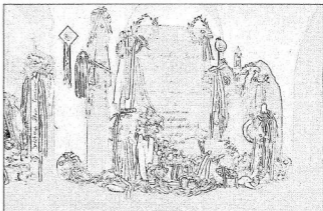
Még bukása előtt, 1857-ben Bach Sándor szoldijába fogad egy bértollnokot, aki megírja regnálása apoteozisát. A munka *Pisszapillantás Magyarországi fejlődésnek korszakára* címmel jelenik meg. Mivel a barátok és a gróf tükúra elláják a döblingi írószalt az aktuális sajtótemekkel, a fűrcmü kezébe kerül Széchenyinek. A bécsi forradalom hitehagyott árulója már régóta kűttentetű célpontja a gróf megvetésének. Korábban több, de még keretbe nem foglalt karikatúrát és karcolatot vizűlt fel a Magyarországon általános gyűlölet rendszer viselt dolgúiról. Most haragja magasra lobban, és elhatározza, hogy egységes szerkezetű, hatalmas szűrtűrt í e gyarló, suta ömreklámozásnak nevétségessé tételére. A munka *Étn Block auf den anonymen „Rückblick”* (Egy pillantás a névtelen „Visszapillantásra”) címet kapja. A kéziratos Béla fia csempészki Döblingből, és Londonban Rónay Jécint rendezői sajtó alá. A hatásos robbanványt visszacsapempészki a Monarchiába, és mire a titkosrendűség észbe kap, káján olvasók ezrei kapkodják egymás kezéből a gyilkos gűnyíratot.

A hatásos természetesen gondosan tanulmányozva a kézre került példányok. A maró ironia, a stílus elárulja a szerzőt. A pusztá gyanú azonban még nem bizonyított. Bár a Bécsbe visszatérő Metternich – aűiben a hatalom nélküllűzése a vizűltöt értelmet bölcsességgé desűllájja át – ővja a meggondolatlan lépéstől a kormányt; Thierry miniszter mégis hűzkűtatást rendel el Széchenyi döblingi lakosztályában. Az eredmény kézzelfogható bizonyított: megtalálják a *Blick* eredeti kézirátit.

A belügyminiszteriumból érkező fűnyezetű („Döbling megszűnt menedékhely lenni”) kűttjéj villamosapásra oszlik. Eltávolíthatják a magánintézet védelmező oltsalmából, és a köztűbolyda szellemi élűnaboltjának poklába vethetik. Az érzékeny

idegrendszeri, jelenlegi állapotában különösen sérülékeny gróf számára ez a földi kárhozat. Amennyiben azonban épelméjűnek nyilvánítják, bíróság fogja felségértési perbe. A büszke, nagyszerű lélek nem tűri el a megalázó alternatívát. Mikor napokig habozik a végső megoldás megválasztásában, vonakodásának oka nem a fizikai bátorság hiánya. Keresztény hitét, mely vallásosságát hét évtizedes pályáján mindvégig őrzi. Lelkiismerete sugalmazására mindenkor érzékenyen figyelmeztet. Az öngyilkosság – vallása kánonja szerint – halálos bűn. A felhornyosuló fenyegetések közt szorongó, szenvedő lélek végül megfűdik. A pászolyhoz nyúl, és 1860. április 8-án, húsvétvasárnap reggelén, átílt fejfel találják karosszékeében.

A legnagyobb magyar halálhíre hazáját mélységes, döbbenet gyászba borítja. Halotti miséket celebrálnak országsszerte, emlékböszöket tartanak, költők és zeneszerzők intonálják a nemzet gyászát. Az ország erőszakkal germanizálással, kudarcot valló Albrecht főherceg tívozi kényszerűl hivatalából. Az új kormányzó, Benedek tábornagy, részt vesz az Akadémia gyászszertartásán, sőt maga indít gyűjtést a gróf szobrának felállítási költségeire.

Széchenyi István végső nyughelye a nagycenki családi sírboltban

Miután hazánk horizontján feltűnt a hajnal-ember ígretes sugárzása, a nemzetet a megújulás reménye, a felemelkedés bizodalma töltötte el. Széchenyi számára megadott egy monumentális építkezés megkezdésének lehetősége. Az államférfi méretét felülmúló próféta természetesen sorsa azonban, hogy látomásait gyakran csak

évszázadok teljessék be. A nagyszerű, fensőbb rendű értelem kibővítésének gyászos emléktől időzve nemzetünk reménye csak az lehet, hogy bővűs erejű szentenciája – „Csak magunkban a hiba, de egyszerűságnak magunkban is a feltámadási erő” – teljesülni fog.

Dr. Dániel József

Megdöbbenő emlékkönyv

„Itt ülök a rendelődben, ami az anyám lett, ahol minden úgy maradt, ahogy hagytad, kivéve a bal alsó fűdket. Leveleket voltál benne magyar nyelven, melyeket bután szétépdástem a halálod után. Nem értettem, mi volt bennük írva. [...] Semmit nem tudtam a múltadról, amíg a mama halála után – tíz évvel utána – a páncél-szekrény titkos rekeszében iratokat nem találtam. Nemcsak a tartalmuk miatt értek szörnyű sokkelt, hanem a mellőzöttség érzése miatt, amelyet olvasásuk közben éreztem. Megnagotam az előttem megnyílt szakadék előtt. Becsapottnak éreztem magam. Becsapottnak a hallgatásod miatt, a mama és mindenki más hallgatása miatt, akik bár tudták, nem mondták semmit. Miért hallgattál, apa? Miért hallgattál el az igazságot?” – kezdő könyvet az ekkor más több mint harminc éve halott apjához írott fiktiivs levélével Anna Maria Hüberrmann olasz orvosnő. Az apai részről magyar származású, de magyarul akkor még nem beszéző doktornő szülei hagyatékának rendezése közben – szinte véletlenül – olyan magyar nyelvű dokumentumokra (főleg levelekre, fényképekre, naplórész-

letekre) bukkant, amelyek családja előtte teljesen ismeretlen, tragiikus múltjáról tanúsítottak. Szótár segítségével kezdte fordítani a megsárgult leveleket, próbálta azonosítani a fényképeken látható, számszámra idegen személyeket. És egy idő után összeszűrt a kép a családirtörténetéig ismeretlen fejezeteiből: Anna Maria csak ekkor tudta meg, hogy ődesapja zsidó származású volt, korábban Magyarországon már házasságban élt, amelyből 1929-ben fia is született. És ekkor jutott eszébe az a különös gyerekkori emléke, hogy apja lakásukban egy kisfiú fényképét őrizte, amikor azonban lánya rákérdezett, kit is ábrázol a kép, az őrkre elhunyt a kíváncsi kislány szeme elől. A képen látható kislíró Hüberrmann Tamás, a szerző sosem látott felfestvére volt, aki ennek a könyvnek a főszereplője. A szerző végül kitartó munkával, a dokumentumok és egy Olaszországban élő magyar tolmács, Tóth Lídő segítségével elkezdte kutatni családja előtte ismeretlen, elhallgatott történetét, közben magyarul is megtanult, és végül összeszűrt a történet, amelynek fő szálai Bajára és Csátnágyra vezetnek. Kutatása

egy korábbi fázisában *Papírlábrintus* címmel regényt is írt a történetből, ott azonban fiktiivs elemekkel egészítette ki a kutatásait. Az újabb könyvvel és szerzőjével korábban rádióműsor, a közeljövőben pedig televíziós műsor is foglalkozik, ám a könyv önmagában is figyelemre méltó.

A Kieselbach Tamás galériatulajdonos által megjelentetett *Tamás könyve* elsősorban a valószínűleg Auschwitzban elhunyt idősebb felfestvérenek, de rajta keresztül az egész magyar zsidó családnak állít emléket, amelynek az itt közölt dokumentumok segítségével 1936 és 1944 közötti sorsát követhetjük végig a könyv lapjain. Amennyire ez fél évszázad múltján lehetőséges volt, a szerző igyekezett ismeretlen családtagjainak életjét is rekonstruálni, ennek érdekében felkereste életük legfontosabb helyszíneit, kereste még élő ismerősöket és családtagjait (utóbbiakat sajnos többnyire már hiába), így nemcsak a családirtörténetnek vált részesevé, hanem képet kapott az akkori politika- és társadalomtörténet számos kérdéséről, és egyúttal megmutatta a köztörténet és a személyes történelem összefüggéseit is.

Mint kiderül, a szerző nagyapja, dr. Hábermann Andor Csátaljai dolgozott orvosként; fia, Aladár (aki később ugyan-csak az orvosi pályát választotta) ott is született. Fiatalemberként utóbbi Baján élt, első házasságából született fia, Tamás városunk szülője volt. A fiatal orvos előbb Németországban, 1933-tól pedig Olaszországban dolgozott (ekkor még fia is ott élt vele), ám házassága vélhetően megromlott, hiszen felesége a kislóval 1936 tavaszán visszatért Magyarországra. Innenőtől Tamás nagyrészt anyni nagyanyjánál, Baján lakott, bár a csátaljai nagyszülőket is rendszeresen látogatta. Az apa fiával 1939-ben, magyarországi látogatásán találkozt utoljára, utána – a megvalósított politikai fejlemények miatt – már csak levelekben tarthaták egymással a kapcsolatot. A levelek – amelyeket nagyrészt Tamás, nagyszülei, illetve az apa testvére írtak – egyúttal tanúskodnak az egyébként keresztény hitben nevelt kisló egy érettebb fiatalemberre válásáról, életének újabb és újabb állomásairól (iskolakezdés, első áldozás, születésnapok). Az első levelek még egy ími épp csak tanuló gyermek próbálkozásai, míg az utolsók egy határozottabb ifjú ember kézirát mutatják. A csatló fényképeken pedig megjelennek a korabeli Baji utcái, akkor ismert fényképszínterméi, a Sugovica-part, a csátaljai nagyszülői ház (amely egyébként ma is hasonló az akkori állapotról) udvara és mindemellett a jövőbe révedő tekintetek. A nagyszülők és az apa hűgának leveleiben persze talánunk aggodó utalásokat a politikai helyzetre, az életük kezdő évről évre jobban megnehezít, majd csaknem teljesen ellehetetlenítő zsidótörvények miatt, ám az a tragédiát, amely végül bekövetkezett, ők sem láthaták előre. Kiderül az is, hogy Tamás még értesült 1943-ban apja második házasságából született kislója születéséről, de arra, hogy valaha megláthassa, a történelem már nem adott esélyt neki. (Hábermann Aladár másodszor egyébként fia olasz keresztényjárt vette feleségül.) Tamás utolsó levele 1944 elejéről származik, amelyben édesapja születésnapjához gratulál. A nagyapa utolsó levele 1944 februárjában keletkezett, és ebben már érezhető a balsejtelme, majd egy, a lányának írt, 1944 májusából származó levél arról is beszámol, hogy időközben házából is kizárták, az orvosi kamarából törölték, és „beutalták” a bálcsalmási gettóba. Itt a levelezés megszakad, hiszen időközben megtörtént Magyarország német megszállása, és a zsidóknak minősített ma-

gyar lakosság számára megkezdődött a vézorkorszak. (A bajai zsidókat május 28-án deportálták.) A szerző valamennyi dokumentumhoz személyes megjegyzéseket is fűz – megpróbálja elképzelni a hozzá kapcsolódó lelkiállapotot, elemzi az arckifejezéseket, egyúttal arról is beszámol, őrs magára milyen hatással volt ezek tanulmányozása.

Kiderül még a dokumentumokból, hogy Hábermann Aladár, aki felesége erőfeszítésével révén (az asszony elérte, hogy férje lekerüljön az Olaszországból kiutasítandó külföldi zsidók listájáról) rendszeresen túlélte a háborút, 1945-ben kísérleteket tett számára ismeretlen sorú családjá felkutatására. Az eredmény azonban megdöbbentő lehetett: kiderült, hogy a magyarországi családból bizonyosan csak a deportálásból visszatért lórn húga élte túl a holokausztot. A Vöröskereszt által küldött keresőlevelek semmi eredményt sem hoztak, a III. Béla Gimnázium (Tamás iskolája) igazgatójának, dr. László Vincének a levele azonban sejteti a fájdalmas igazságot: „Tamásunkat anyai nagyanyjával Auschwitza beürölték. Tudakozásaim fájdalmas eredménye szerint hazatérése immár alig remélhető. Vajna mostani értesüléseimet idővel mégis megcfolhatom.” Tamás sorsáról bizonyosság azóta sincs. Mi nagyszüleiről ma már tudható, hogy 1944 júliusában Auschwitza beürölték őket, addig vele kapcsolatban csak anyni bizonyos, hogy soha nem tért haza. A könyvben található legutolsó levelek Aladár hűgának, lórnének bátyjához 1946-ban írt levelei talán a legmegrázóbbak. A szülők Auschwitza beürölt, első férjét munkaszolgálatban elvesztő, a ravensbrücki munkatáborban megjáró, számos szörnyűséget átélő fiatal nő minden tapasztalata ellenére is önmérsékletre inti bátyját, hogy ne engedje eluralnod a bosszúvágyt saját lelkében, és arra kéri, próbáljon megbékélni a tragédiával. Sőt arról is beszámol, hogy – még vőlegénye által is érthetően módon – keresztény hívő emberre lett, holott 1944 előtt meg sem keresztelték, mert „a páter azt mondta, nincs életveszély...” Dr. Hábermann Aladár – aki fia és szülei életéről nyilván semmit sem tehetett – a személyes tragédiát úgy dolgozta fel, hogy a lányá előtt egész magyarországi múltját elhallgatta, és igyekezett annak dokumentumait egy kopott utazóládába zárni. Nekünk, akik nem éltünk át hasonlóan sem, nincs okunk pálcát útni felele emiatt. Lányá sem teszi ezt: inkább megpróbálja megérteni, magyarítani ezt

és nélsány fura apai gesztust, amelyek csak utólag, az események ismeretében válhattak számára is érthetővé.

A könyv az eredeti változatokban közölt levelek és fényképek mellett tartalmazza Tamásnak a szerző által a levelek és hivatalos dokumentumok révén rekonstruált életrajzát, valamint egy történelmi kronológiát, amely segít eligazodni az olvasó az események sodrában, egyúttal érthetőbbé teszik a levelekben időnként csak egy-egy félmondatba sürtetett aktuális utalásokat.

A könyv borítójáról egy durcás arcot vágó, életteli toll, kezelt a háta mögött összekulcsoló kisló néz nék. Mintha számunka kérné a világot, mirőlünk soha meg nem történt ifjúkorát, felhívó válását, a soha át nem élt élményeket. Pedig amikor a kép készül, a tragédia árnyékát sem lehetett még érezni, mégis: aki ezt a könyvet végigolvassa, különleges élményben részesül. A holokausztokról sok könyvet írtak már, tele statisztikákkal, számkokkal, a haláltáborok szörnyűségeivel. Ezen a könyvben éppen arról nincs szó. Azt csak sejtethetik, mi történt a család tagjaival a levelezés megszakkadása után, akik e könyv lapjain még bizakodva várják, hogy jobbra fordul a sorsuk, és úgy élnének majd, ahogy azelőtt tették. Ugyanakkor azt is példázata e könyv, hogy a holokauszt minden egyes áldozata mögött személyes, emberi történelem van, és a későbbi áldozatok lelkében ugyanolyan vágyak, remények és örökök voltak, mint bármelyikünkben. A leírt emberi sors, még az azt követő elhallgatás sem tekinthető egyedinek a magyar zsidóság soráiban, a könyvet a feldolgozás módja teszi eredetivé és torokszorító olvasmányává, ahogy az olvasó a szerzővel együtt szinte átélő részesevé válik a szemel előtt feltároló család történetnek. Így a *Tamás könyve* nemcsak Hábermann doktoron általa soha meg nem ismert családjának állít méltó emléket, hanem valamennyi meggyilkolt honfitársunknak is. Annak ellenére, hogy szinte csak korabeli dokumentumokat és hozzájuk fűzött kommentárokat tartalmaz, egyszerre megdöbbentő és felémelő alkotás, amelyet mindazoknak olvasnia kellene, akik még ma is kétségbe vonják a 20. század talán legszörnyűbb népirtását. (*Tamás könyve*. Kieselbach Kiadó, Budapest, 2008. Történelmi kutatás: Dr. Acma Maria Hábermann. Konceptió és összekötő szöveg: Tóth Ildikó. Szerkesztő: Kieselbach Anita. Megrendelhető a kiadó honlapján: www.kieselbach.hu)

Dr. Mayer János

A harlekin katica előfordulása Baja térségében

Baja természetvédő ismerőseim hívták fel figyelmemet egy érdekes új katicafajra, a harlekin katicára. Elhatároztam, hogy az országos Kínubel Pál biológiaszervezete ezt a témát dolgozom fel. Ara voltam kíváncsi, mennyire elterjedt ez a jövővényfaj Baja környékén.

A harlekin katica, azaz a Harmonia axyridis Kínából származik. 1916-ban az Amerikai Egyesült Államokban, majd a '80-as években Európában is elterjesztették. Eredetileg környezetkímélő biológiai védekezés céljából akarták hasznosítani, ám invazív tulajdonságai miatt önállóan kezdett terjeszkedni; eljutott olyan országokba is, ahová nem telepítették be. Hazánkban Merkl Ottó találta meg először, 2008 februárjában, Szigetszentmiklóson.

A faj a katicabogarak családjába tartozik. Megjelenése változatos: foltjainak száma a tizenkettőst is elérheti; szárnyfedőinek színe lehet sötét, vagy világos narancssárga, hasa szintén narancsos színezetű. Nagyobb, mint a hétpettyes katicák. Jellemzősége az előtörően látható sötét „M” alakú jel. Levéltetveikkel táplálkozik, de megrágnia a szőlőt, az almát és a körtét is. Ezenkívül elfogyasztja a többi katicafaj pestét és lárváit.

Az eredeti elvárásokkal szemben több kárt okoz, mint amennyi hasznát hoz. Jövővényfaj lévén nincsenek természetes ellenségei, így korlátok nélkül szaporodhat. Rendkívül falánk, az őshonos fajok elöl „elszeli” a táplálékot, kiszorítja őket élőhelyükről. Őszel megrágnia a gyümölcsöket, a testében raktározott anyagot a must keserű ízű lesz. Télien pedig szinte „megszállja” a lakóházakat, menedéket keresve.

Terjedését segíti, hogy évente akár négyszer is szaporodhat, míg az őshonos katicafajok maximum kétszer. Repülve rendkívül nagy távot képes megtenni, ellenlélő a rovarölő szerekkel szemben, emellett teste – mint más katicafajoké is – tartalmaz egy keserű anyagot, ami miatt a ragadozók nem pusztítják el.

A katicákat először egyféléssel, az alacsony cserjék ágainak átmenésével kerestem, később átérttem egy sokkal hatékonyabb módszerre: a kopogtatásra. Ez abból állt, hogy felhá lepedőt terítettem a bokor lombja alá, majd egy kemény kartonbeggel megütöttem azt. A lombon lévő bogarak és egyéb rovarok a részletől megijedve a lepedőre hullottak, halottnak tettette magukat, így könnyen be tudtam gyűjteni őket. Az egyes mintavételi területeken igyekeztem szomszám cserjén kopogtatni.

Áprilisban a városotól a négy égtáj felé egy-egy mintázási területet jártam be. Az első a Harabó volt észak felé; a második nyugatra a Pörböllyi erdő; a harmadik keletre egy ismeretlen almáskertje és délre a Ferenc-téposztosra partja.

Megfigyeléseim során találtam – harlekin katicán kívül – hétpettyes katicabogarat, amely az egyik legismertebb és elterjedtebb faj Európában. Felismerése egyszerű; piros szárnyfedőin hét fekete folt található. Levél- és pajzstetvekkel táplálkozik.

A hétpettyes katicabogaraknak két változatával is találkoztam: az egyiknek piros szárnyfedőin két fekete folt látható, míg a másícnak fekete szárnyfedőin vannak két-két piros pöttyel. A hétpettyes katicák életmódja rendkívül hasonlít a hétpettyéhez.

Találtam még tizennégyettyes katicabogarat, melyeknek piros szárnyfedőin 14 fehér folt van.

A lepedőre hullott még huszonkétettyes katicabogár is. Ennek a fajnak sárga alapon huszonkét fekete foltja van.

Vizsgálatom során feljegyeztem megjelenési arányukat:

Az első mintázási területen, a Harabón a leggyakoribb faj a hétpettyes katica volt, ám figyelembevetve a harlekin katicák 5%-os aránya.

Második mintázási terület: a Pörböllyi erdő. Vizsgálataim szerint az érte területen a katicák faj- és egyedszáma alacsony.

A harmadik mintázási területen, a Ferenc-téposztosra partjánál találtam a leg több harlekin katicát. Ez van legközvetlenebb a városhoz, ami alátámasztja az eddigi megfigyeléseket, miszerint a lakott területek felől terjeszkedik.

A negyedik területen, az almáskertben tapasztaltam a legmagasabb egyedszámot, azonban harlekin katicát nem találtam.

Ezen adatok alapján megállapítottam, hogy a harlekin katicák kis egyedszámában, de megjelentek Baja környékén. A későbbiekben újabb ellenőrzéseket végeztem a Ferenc-téposztosra partján, mivel ez volt az egyetlen mintázási terület, ahol jelentősebb számban voltak fellelhetők.

Júniusra a harlekin katicák száma megduplázódott, de a legtöbb faj egyedszáma nőtt, ami természetesen az évszak sajátosságaiából adódik.

Augusztusi vizsgálatomnál a harlekin katicák egyedszáma tovább nőtt, míg a hétpettyeseké csökkent. Ez sajnálatos módon előrevetíti azokat a problémákat, ame-

lyek azokban az országokban, ahol már korábban megjelent ez a kártékony faj, súlyos gondokat okoznak.

További megfigyeléseim szerint szeptember közepén a Ferenc-téposztosnál már egyáltalán nem voltak katicák, melyből az következik, hogy a hideg időre való tekintettel rejtekhelyet keresnek.

Októberben feltűnően nagy egyedszámokban jelentek meg a házak környékén a harlekin katicák, keresve a falak repedéseit és egyéb védett zugokat, ahol áttelelhetnek.

Összegzőként megállapítható, hogy a hétpettyes katica még domináns, de a harlekin katica az összes fajhoz képest – rövid idő alatt – már 29%-os arányt ért el. További több éves kutatás szükséges ahhoz, hogy a harlekin katica térhódítását bizonyíthatassuk és feltérhessük a hazai fajok egyedszámára gyakorolt hatását.

Magyarországon a Harlekin Projekt munkatársai vállalják a legnagyobb részt a katicák egyedszám-változásának kutatásában. Összegyűjtik az ország területéről a lelkes amatőrök, kertbarátok, gazdák, természetvédők által szolgáltatott adatokat, rendezzereik szokat, mert a harlekin katica elterjedési területének pontos ismerete, terjeszkedésének iránya és sebessége fontos információval szolgálhat az ellene való védekezésben.

Az ő munkájuk révén ismerik egyre többen a faj által okozott problémákat. Korábban magyar nyelven egyetlen cikk volt elérhető a témával kapcsolatban, mára már sokkal több információ áll rendelkezésünkre. A továbbiakban én is szeretnék részt vállalni a Harlekin Projekt munkájában, folytatni megfigyeléseimet.

A harlekin katicák jessztő méretű elszaporodása és az ellenük való védekezés problémái ismét igazolják, hogy a természet egyensúlya a meggondolatlan emberi beavatkozás következtében könnyen felborul.

A biológiai védekezés csak akkor lehet természetkímélő megoldás, ha az új fajok betelepítését sokkal nagyobb körültekintéssel végezzük. Kiváló példa erre a harlekin katicák esete.

Köszönöm a segítséget felkészítő tanároknak, Masa Györgynek, Kalmár Gábor és Kalocsa Béla természetvédőknek, valamint Pozsgai Gábornak, a Harlekin Projekt vezetőjének.

Hoiczor Adrienn
a III. Béla Gimnázium
10. b osztályos tanulója

← A harlekin hatica színváltozatai

Színes illusztrációk a 11-13., valamint a 15. és 20. oldal cikkeihez

Az alföldi szitakötő gyakori, a nyár elején-közepén kikelő faj.
A képen egy idős hím látható

A zöld rabló nőstényei tojásaikat fűgűk és égeres vékonyabb kergű hajtásaiiba helyezik.
A képen egy hím sütközik a napfényben

A szülők fáradhatatlanul gyűjtik fiókáik számára az élelmet (Fotó: dr. Nebojszky László)

Péterfy Gizella, Pethő Attila, Kő Pál, Novák István

Tizenöt év után újra Baján

Nem mindennapi beszélgetésnek lehetek szem- és fülhalló azok, akik 2010. április 10-én ellátogattak az MNÁMK-ba. A *Magyarországi Németek Államának Művelődési Központja művészeti kincseit, avagy az építészeti, a szobrászati és a festészeti remekét egy helyen.* Ezzel a címmel jelent meg könyv a napokban, melynek rendezője bemutatójára – másfél évtized óta először – érkezett Bajára az MNÁMK-t megalkotó művésztrío.

Novák István Ybl-díjas építőművész, Kő Pál Kossuth-díjas szobrászművész és Péterfy Gizella festőművész és művész-különcök olyan harmonikus együttműködés bizonyítéka, melyre nagyon ke-

vés művész képes. Kő Pál – meghitt becenevével Lajos – három bronz fülkeszobra (Professzor és két diák) a kollégium homlokzatán ünnepélyes méltósággal emelkedik ki a nemzetközi elismerést is elnyerő épületegyüttes architektúrájának látványából. Péterfy Gizella monumentális, nyolc méter magas, festett téplasztkijája (*Élefé*) hangulatos, mesébe illő környezetet teremt az iskolában tanuló diákok számára. A gimnázium előterében kapott helyet három nagyobb méretű pannó, amelyek – köszönhetően a fiatal világszemléletnek – közelebb hozzák az ábrázolt szellemóriásokat a diákokhoz. A festőművész nyolc portréból álló sorozata méltó helyre lett az

MNÁMK gótikus katedrálisra emlékeztető előadóteremében. De vajon hogyan „értelmezhetjük” az alkotásokat 20 év múltán? Megvalósult-e a művészek által kitűzött cél? Voltak-e fennakadások, melyek nehezítették a munkát?

A három művész beszélgetésére a kötetbemutató alkalmával Pethő Attila volt. Lényeglátó kérdései kibontakoztatták az alkotókat, akikről apró érdekes részleteket, kulisszatitkokat, bajai emlékeket hallhatunk. Az est fő mondanivalójára köszöntőjében dr. Révfy Zoltán polgármester új is riválított: „Értékeinket meg kell őriznünk...”

Koch Róbert Ákos

A levegő színpompás akrobatái: a szitakötők

Gemencen, a jórészt erdővel borított gyönyörű dunai ártéren páratlan növény- és állatvilágban gyönyörködhetünk. Nem véletlenül áll természetvédelmi oltalom alatt, hiszen európai szinten is kiemelkedő érték. A folyó ártéri szukocsiállás főbb stádiumait a bokorfüzesek, fűz-nyírligetek, tölgy-kőrös-szil ligeterdők jelzik. Ezek a ligeterdők szinte megközelíthetetlenek, így remek búvóhelyet kínálnak a nagyvadaknak. Mellettük a vadmacska, a bors, a róka, a nyuszt, nyest, mókus, vidra és a bód is megtalálható. Gemenc mélyén szürke gémeák, réti sasok, kerécsenyőlyonok és békásod sasok találnak élőhelyet. Itt fészkel a Magyarországon csupán két populációban előforduló fekete gólyákból több pár is. De ne felejtsük el a gazdag gerinctelen állatvilágról sem, hiszen a vízparton mindenfelé láthatunk színyogokat, pókokat, a réteken és a tölves oldalon virágozó növények lepkeket és bogarakat. És ki ne látott volna napfényben megcsillanó szárnyú, kecses röptű szitakötőket? Bár ez a kivételes szépségű vidék a szitakötő-flóra szempontjából eddig kevésbé feltárt területnek számít. Dévai és munkatársai tanulmányának alapján 1982-ig mindössze egy faj jelenlétét, a díszes légyvadadékt mutatták ki ímszék alapján. Az erre járók azonban saját szemüklével győződhetnek meg róla, hogy Gemenc igazi szitakötő-paradicsom. Újabb számos kutatás irányul a makroszkopikus vízi gerinctelenekre, de a szitakötőkre még mindig kevés figyelmet fordítanak. Pedig ezek a kivételes szépségű állatok véleményem

szerint megérdemlik, hogy foglalkozzunk velük. Jónagymán is éppen ezt tesztem, tanulmányaim során egy ritka kisszitakötővel, az zöld rablólal foglalkoztam. Az ok, amiért Debreceből Bajára látogattam, az volt, hogy ennek a kisszitakötőnek a nyomára bukkanjak Gemencen. Szerecsőre nem voltam egyedül, segítségemre volt Schmidt Antal hidrobiológus is, aki ösztönöztetett ezen a gyönyörű vidéken. Míg a szitakötőket kerestük, eltűnődtem azon, hogy vajon hányan tudják, hogy ezeknek a színpompás rovaroknak az elődei már az első dinoszauruszok megjelenése előtt 100 millió évvel is a levegőben repkedtek? Akkor, amikor a szárazföldek nagy része még a déli féltekén helyezkedett el és a fiterméti barasztok a virágokukat élték (ezekből a növényekből képződtek a ma is olyan fontos készletek). De a hatalmas méret nem csak a barasztok volt jellemző. Ősi maradványokból tudjuk, hogy a Meganura monyi nevű őszitakötős szárnyfeszítválosága 75-80 cm is lehetett!

Mielőtt azonban gyönyörködhetnénk a színpompás rovarok röptében, sok időt töltenek el a láva alakban, mintegy „áruhába bújva”. Ugyanis a szitakötők fejlődés átváltozás. Ez azt jelenti, hogy a megtermékenyített petéből – mely vagy közvetlenül a vízbe kerül, vagy a vízi növények szövetébe, esetleg a parti nedves talajba, illetőleg közvetlenül a maderfenék üledékébe, netán a partmenti puha szöveti fű kéregébe – az embriónális fejlődés után előlárva kel ki. Ha megfelelő körülményeket és

táplálékot talál a láva, akkor mintegy nyolc-tizenkét alkalommal vedlik fejlődése során. A lávállapot egyeseknél fél, másoknál akár három évig is tarthat, a ennek végén bőbőllapot nélküli alakulnak át imágóvá. A szárnyatlan, ragadozó, kopolyával lélegző szitakötőlárvák nem is hasonlítanak a kifejlett levélre, csak a vízből kímizsára, régi bőrké levetésével alakulnak át imágóvá. A legtöbb láva ilyenkor olyan aljzatot választ magának, amihez jól meg tud kapaszkodni, mint például a növények szárai, fűk gyökerei és törzsei. Az átváltozás a szitakötők életének egyik legfontosabb és nagy veszélyeket hordozó időszaka. Ekkor ugyanis a láva elhagyja addigi jól megszokott életereit, térfogata megötszerezve felrepszti bőrét, majd kibújik régi „ruhájából”. A még nedvesen csillogó, nem teljesen kiszáradott szitakötő kiüríti folyadékfőleségét, majd színyura káp, és szitakötőszára alkalmas pihenőhelyet keres a parti fű között. Ezt hívják szitakötőrepülésnek. Testük ilyenkor pár napig még nem száradul meg teljesen, vételelemes máis – a területüket védő – szitakötőkkal és az élelemre vadászó békákkal, madarakkal szemben. Őket sem kell azonban féltetni, hiszen nagyon eredményes rovarpusztítók. Meredek fordulatokkal villámenyben vetik magukat repülő rovataplálékúra, s a kisebbeket erős lábakkal tartva még repülés közben fel is fájják. Mivel szárnyaik külön-külön is mozgathatók, a legváltozatosabb irányú mozgásra képesek, és a gyorsabb röptüket sebessége akár a 40 km/h-t is elérheti.

Az imágó élete sajnos nem túl hosszú – az erdei rabló kivételével, mely hazánkban egyedülként képes áttelelni – ősszel elpusztulnak. Előtte azonban a hímek megkeresik a nőstényeket és bonyolult manőverekből álló nászútjuk után sort kerülnek a párzásra. Ekkor a hím megragadja a

nőstényt és jellegzetes alakzatban, párzási láncban majd párzókerékben repülnek együtt tovább. A párzás általában több mint egy óráig tart – de már nem a levegőben, hanem a növényzetben, háborítatlan körülmények között. A fajok zömménél a párzás után a hím egy ideig valamilyen

formában őrzi a nőstényt, míg az lerajzi a megtermékenyített petéket, azaz a tojásokat. Ez a fontos mozzanat biztosítja az állandó körforgást, és azt, hogy a következő nyáron újra megcsodálhassuk ezeket a csodálatos teremtményeket.

Gyulavári Hajnalka Anna

Megemlékezés Kiss Györgyről

Gyurka bácsi 17 évet töltött a bajai vízűgy, illetve jogelődjei szolgálatában. Egyik alapítója, vezetője és egyben szellemi atyja volt annak a munkának, melynek gyümölcse, hogy ma egyáltalán beszélhetünk Baján szelgő vízügyi igazgatóságról. A vízügyi szolgálatban nem ritka, hogy köztiszteletű kollégák büszkén viseltek becenevüket, mely cseppet sem csökkentette nagyságukat. Ezért is bátorodtam már a bevezetőben személyesebb hangvételt megütni, no meg azért is, mert Gyurka bácsit módomban volt személyesen is ismerni. Beszélgetéseinket követően megirítottam bizalmával, és egy rendkívül gazdag önéletrajzi és egyben szakmatörténeti mappát adott át nekem, mely most, halála után arra késztet, hogy munkásságát szélesebb kör előtt is megítassam.

1924. január 23-án egy bajaszentistváni régi bunyevéc családba született, aminek nemegyszer hangot is adott tamburájával. Édesapja városi tisztviselő, édesanyja háztartásbeli asszony volt. Anyai nagypapja és nagybátyja is gátörkényt dolgozott, így már egész fiatalon megismerkedhetett a vízügyi szakma alapjaival. Tanulmányait a bajai József városi elemi népiskolában kezdte (1930-34), majd a III. Béla reál-gimnáziumban (1934-42) folytatta, ahol le is érettségizett. Még diákként a bajai téli kikötő és Duna-part léptéket munkálataiban szorgoskodott.

1942 őszén iratkozott be a Budapesti Műszaki Egyetemre, az Általános Mérnök Karra. Édesapja 1943-ban bekövetkezett hirtelen halála egyetemi tanulmányainak megszakítására kényszerítette. A Bajai Folyammérnöki Hivatalnál műszaki tiszt besorozásában kezdett dolgozni, elsősorban geodéziai feladatokat látott el és műszaki rajzokat készített. 1944 októberében a front elől visszahúzóódó német katonaság a Folyammérnöki Hivatalt Siófokra költöztette. A helyi feladatok ellátatlanok és vezetése nélkülivé váltak, így Baja polgármestere a Folyammérnöki Hivatal vezetésével bízza meg az akkor még csak második éves mérnökhallgatót. Nehéz idők voltak

ezek, hiszen a Siófokra átvezényelt mérnökökkel a szakmai kapcsolat nem szakadhatott meg, továbbá a feladatvégzéshez szükséges műszaki dokumentációk és eljárási ismertetők Gyurka bácsi szóját katonai igazgatással és saját felelősségre, a Baja-Siófok út nagy részét gyalog megtéve, 21 évesen, 1945 januárjában személyesen látogatta meg vezetőit. Az ekkori munkákat az életveszély szóval lehet csak röviden jellemezni. Aknaveszélyben únsai keresztelvényeket vettek fel, légitámaszok alatt dolgoztak a vasúti pontonhíd megérősítésén, roncsok és aknák között hajóutat tüztek ki a Duna. A szovjet flottilla előtti munkatársával kellett hajóozzon Budapestig, hogy a leaknázott folyamon a biztonságos közlekedés irányát megmutassa. Ezen munkálatok alatt december közepén a Dumába esett, és mivel munkahelyét nem hagyhatta el, élete végéig tartó betegséget kapott.

A háborút követően ismét beiratkozott a Műegyetemre, ahol 1950-ben diplomát szerzett. A Bajai Folyammérnöki Hivatal jogutódjánál, a Keeskerméti Vizagárdko-

dási Körzet Bajai Árvédelmi és Folyam-szabályozási Hivatalnál építész vezető lett. Erről az időszakról a következőket mondta: „Mindenekelőtt a tanító nagy Mostermiről kell néhány szót szólnak, akik tanítottak és akiknek később főnökök lettem. Ők sohasem mondták, hogy Gyurka, most kapsz egy papírt és ki vagy nevezve, hanem csak annyit mondtak, hogy mostantól fogva ez a megbízatásod a következő. Mint főnököt is ugyanígy tisztelték, segítettek és tovább tanítottak. Sőt feletteseim felé is ők mondtak véleményt munkám felől. Vigyáztak rám, hogy baktik ne kövessek el. Galambos Jenő Folyammérnöki Hivatal vezetője, Knežy László Folyammérnöki Hivatal főmérnöke, Szócs László társulati szakasszernök, Balló Béla Bajai Árvédelmi és Folyam-szabályozási Hivatal főmérnöke, Ballai István Folyammérnöki Hivatal főmérnöke, Elsner László Folyammérnöki Hivatal tervgazdája, Katz Józsefné és Marikos Antalné személyzetiek azok (teljesség nélkül) akikről szinte mindent megtanultam.” Valóban nem lehetett rossz iskola pályakezdésre, hiszen kitűnő fogalmazó és tárgyalókészséggel, alapos szakmai felkészüléssel készítették elő későbbi feladataihoz. E mellé társult még mindig kitűnő megjelenése és kellemes modora is. Nem csoda, hogy a menet közben sokszor nevem váltó bajai vízügy-mérnök szakasszernök, árvédelmi, később öntözési csoportvezető, 1955-től pedig műszaki vezető (főmérnök) lett. Részt vett Baja vízelvezetési rendszerének kiépítésében, halasztavak és rizsetepek (26 db) létrehozásában. Az 1954-es zöldár majd az 1956-os jogesár (Baján mindmáig mértékadó) elleni feladatokban és az azt követő helyreállítási munkákban tevékenykedett. Közreműködött az úszatott módszerrel épített Csomai tisztosító építésében. Nevéhez fűződik a csökkenő öntözési fejlesztés megnyakban, sőt a DVCS torlított zsilipjének biztosítási munkálatai is. A bajai vízügy dolgozóinak pinhését elősegítő üdülőket alapított Mátaszéleszón, Balatonellen, Harkányban.

1959. augusztus 1-jétől bízták meg az Alacsonyvízvíz Vízügyi Igazgatóság (így írták) igazgatói tisztségnek ellátásával. Jó modorú, sokoldalú, kedves egyénisége, vezetői, szakmai, pedagógiai és szociális tulajdonságai, továbbá kitűnő nyelvtudása, közéletessége hamar közövesült és elismert igazgatóvá tették. Sokszor emlegették, hogy az idősebbek, sőt minámig meghatározó vízügyi vezetőknek, Dégen Imrének kedves igazgatója volt. Kezdeményező és megoldáskereső vezetése alatt sok és komoly eredmény született, melyekből a teljesség igénye nélkül a következők emelhetők ki:

Az általa vezetett igazgatóság teljes működési területre hálózati rendszert épített ki, majd URH rádió adó-vevő hálózatot létesített. A védőülések mérlekedő árvízszintre történő kiépítését, veszélyes kopolyák feltűzését irányította. Gátételepeket korszerűsített, kiképzeltette és megszervezte a járőrítés leghatékonyabb módját a Dunán. A jugoszláv-magyar nemzetközi kapcsolat és szakmai együttműködés elmélyítése terén kimagasló eredményeket ért el, különösen a gyakorlati kérdésekben. Vizsgázókatól tanulmány megismerését és azok személyi és eszközellátási feladatait koordinálta. Ötvenhat vízügyi lakást építtetett. A Tóth Kálmán Vízügyi Szakközépiskola és a Felsőfokú Vizsgázóképzési Technikum (ma EKF MTK) alapításában is segédkezett. A vízügyi reptöltőt is ekkor létesít Érsekszándón. Korszerűsítette a hajóúton kitűző szolgálatot. Margitja szigetén öntözőfűrűt és lokalizációs rendszert építtetett ki. Innovatív szemléletének köszönhetően új technológiákat (hidromechanizáció, gépesítés, szivattyútelepek elektrifikálása, etemisóves öntözőtelepek kiépítése stb.) vezetett be, melyek segítségével nem csak a szakmai körök elismerését vívta ki. Vezetésével több terv is dolgozott a Duna-Tisza közötti vízvezetést (minámig megoldatlan kérdés).

1966. október 1-től Dégen Imre átvevő nyeltele és megbízta a Dél-dunántúli Vízügyi Igazgatóság vezetésével. Itt átstrukturizációs feladatokat és a vízügyi igazgatóság új kihívásainak megfelelő korszerűsítését kellett megoldania. Barcon szakmátréteket, sőt ugyanitt vízügyi szakközépiskolát létesített. Dunai védművek erősítését, a Dráva közös érdeki szakaszának tervezését és kivitelezését munkáit, kisvízfolyások és csatornák felújítását, tározók tervezését, szennyvíztisztítási fejlesztéseket, szivattyútelepek felújításait irányította.

Örököszt szembetetséggel szemlélte a miatt saját kérésére 1974-ben nyugállományba vonult. Dégen Imre személyes kérésének eleget téve azonban tapasztalataival még sokáig segített tanácsadóként az Országos Vízügyi Hivatal munkájában, sőt a jogszabály-magyar vízügyi tárgyalások és határmenti bejárások során is.

Sokoldalúságát jól jellemzi, hogy vízügyi igazgatósági feladatainak ellátása során jutott ideje a társadalmi szervezetek és azon belül is a sport és a zene (Baján két zenekart is létesített) aktív támogatására. Nemesgyörgy szellemes verseket-rigmusokat is írt kollégái szórakoztatására.

Szakmai pályafutása mellett családnap feladatok is hárultak rá. 1949-ben nőül vette Eke Klárát, házasságukból két gyermek, Judit (1951) és György (1955) született. Emberi méltóságról és tisztességéről csak egy mindent eláruló történetet idézek. Amikor egyik gátőre hírtelen elhalálozott, Gyurka bácsi nem hagyta kenyér nélkül az árván maradt családot. Azonnal kinevezte az asszonyt gátőrné, ami azóta sem gyakorló esemény a szolgálat életében. Helyes döntése később abban is igazolást nyert, hogy évek múlva ezen egyik árva, Brachna Lajos lett a bajai vízügyi főiskola igazgatója.

A leírásból is kitűnik, hogy rengeteg minden főződik nevéhez. Főbb munkái összefoglalva a Duna- és a Dráva-szabályozáshoz és árvízvédelemhez kötődtek. Tévkenye részese volt a vízügyi igazgatási, államigazgatási feladatok végrehajtásának. Kora minden jelentősebb árvíz védekezésének (Duna: 1954, 1956, 1965; Tisza: 1970; Dráva: 1972) résztvevője, vezetője volt. A magyar-jugoszláv határvízi bizottság állandó tagjaként a kétoldalú vízgazdálkodási együttműködés kialakítása terén is jelentős érdemei voltak. Tévkenységét többkiszív övezte magas megelégedés, így többek között bírónak lett a következő elismeréseinek: Munka Érdemrend, Kiváló Dolgozó, Árvízvédelemért Érem, Munkaérdemrend Arany fokozata. Számos állami és szakmai kitüntetés mellett a Magyar Hidrológiai Társaság tiszteleti tagja is volt, amellyel a Társaság a pécsi terület szervezeteitől 1966-1974 között végzett eredményes előzői tevkenységét ismerte el. 2000-ben kapta meg a mélygyetemen aranydiplomáját.

Tudását, tapasztalatait személyesen és írásain keresztül is igyekedett átadni fiatalabb kollégái számára. Szílei síjához gyakran hazalátogatott Baján, ilyenkor – ha tehetett – benézett hozzám is. Személyes beszélgetéseink hatására született jelen írás, melyhez dr. Faldus Gábor, Fejér László, Görbe Ferenc, ifj. Gyulavári József, dr. Halász Rudolf és Sági Jenő szolgáltattak kiengesztelt adatokat. Továbbá a múlt magányos apró részletét tudtam meg rokonaimtól, régi kollégáimtól is, kik közül sokan sajnos már nincsenek közöttünk.

Kiss György 2009. november 18-án bekövetkezett halálával a magyar mérnöktársadalom jelentős személyisége, méltó munkatosa, egyik ikonját veszítettük el. 2009. december 3-án Pécsen kísértük utolsó útjára az egykori bajai és pécsi vízügyi igazgatót.

Keve Gábor

Kasza Béla: Kempite

Kasza Béla költő. Imámár kötettel, de ő kötet nélkül is az volt. Nem, mert akarta és szeretett, vagy mert tetszik neki annak lenni. Ki ilyenféle tudás fájának ágáról szakadt ide a földre, mint ő, akkor is *ágróláza-kadit*, ha nem tud róla. Akkor is, ha mindazok, akik között nőt, azt hiszik, jól ismerik, s más egyebet gondolnak felé. Mert mit értünk mi *ágróláza-kadit*? Elhíhetetlen, világ gyámoltalanja, kibe az rög, aki éppen akar... Ez már így lesz, míg a világ, világ,

mert a költő álmat költ (ha az), rabja annak, mi láthatatlan, de látszanak-lenni akur. Mi az ég alatt fel-felfénylik, s egy-egy föld felett botladozó ember szívébe vetődve, világra nyíltat.

*Már csupán az Isten
szól időnként hozzám,
de ez is csak gesztus,
nem kíváncsi évrám.*

*Virágállat tőrcsét
keresem a szélben,
nyitott szívrrel teszem,
nem találok mégsem.
(Elhagyotttsg)*

Az hogy ő költő, számomra azt jelenté, mint minden más egyéb, mi egy-egy embernek nem születésekor, telenumban (lehetőségben), adva van. Kinek ez, kinek annaz. Amivel lehet mit kezdeni. Kasza Béla ezt

kapta. Elárulták nekem a *kompiták*. Kasza Béla olyanféle ember, ki már kisgyermek korában maga köré ilmodta azt, amit állított, ami márnak nincs. *Angyalait*, jászótsáit. Hogy ki mindenki látja ezeket betoppanni, erre-ura masztrozni, nem tudom, de egy bizonyos, épp azt nem tudják felőlük, amit kellene. *Kompiták*, kik sosem voltak, mégis vannak. Am jelenléti elárulja, kiféle, miféle batyut hordozó ember az, a ki által vannak...

*Segítséget, nekem csak
álmaim maradtak,
összedől az szívemnek
jegynye-híte.*

*Nincs szárrya lék egő,
szézzorszép szavannak,
kihülők kezemből
vtrág s kempite.
(Ez már a vég)*

Lehet Kasza Béláról, mint költőről, a verseiről más egyebet gondolni. Mert az, hogy mit kezdett, mit művelt Kasza Béla azzal, ami neki kezdettől fogva adva van, már másról szól. Arról, hogy élhet adománnyal jól, rosszal. És az, hogy, diktiláthat-e neki, az aminek rajta, függ azektől is, kiknek akarva akaratlan köztük van életének, lélekének történéseihöz.

Mikor először találkoztam vele, nemigen tetszett az, amit épp talentumával művelt. Mert valaki szavára *használni* akarta. Nem tükoltam, mit gondolok. Értett a szóból, és mert örült a rifelelőnek, kiket az irodalmi körben talált, hát másféle úton-módon kezdte használni, amit kérelem kapott...

*Ha
a nap
kél
piros
főnyvel,*

*elérvedek
édes
kijjál.
Ha
szürkék
a hajnalok,
akkor
kicsit
meghalok
(Kéj és halál)*

Szinteilen termő ág az övé, csak töredéke kerülhetett e kis kötetbe, hogy megismerbessék, rátaláljanak azok, akik szeretik a világra csodálkozótak, akik örökök gyermekek maradtak, mert szemikkel együtt kérelem nyílik a szívük. Hadd ajánljam ezzel bajai irodalmi körünk verseszfizet-sorozatának hatodik darabját. (Kasza Béla: *Kempite*. Baja: Sugó Kör, 2010)

Dr. Michna Ottóné Ablonczy Ágnes

Szöke György István úr kérésére szerkesztőségünknek címzett alábbi levelét közöljük, de olvasóink tájékoztatása céljából szükségesnek tartjuk közreadni főszerkesztőknek arra írt válaszát is

Tisztelt Szerkesztőség!

Köszönöm az áprilisi számunk tiszteletpéldányát.

Ebből értesültem, hogy az eredetileg (főszerkesztő e-mail címére) megküldött írásom és a *Bajai Honpolgár* 234. számában megjelent *Vármegyehatárnak emlékére* című cikkeim közt, egyesítésésem nélkül, változtatásokat tettek. Ezt főbb szempontból is sérelmezem.

Szakcsőfőnökségemmel sugallja az átírás, mert megszeye nem lázák közt, hanem teltek, területek, földrésztetek közt van, mint az eredeti írás szerint: „... a Dózsa György utat a 154. (hrsz. 6043) és 156/A. számú (hrsz. 6042/2) telkek közti mezsgye...”

Módszításuk miatt elkétfánnak főlők, azt a látszatot kelbik, kihagyva a cikkből a vármegyehatárt tartalmazó kataszteri térképrészlet eredetét, mintha sajátomnak tekintendén mások segítő, szolgáltaték közreműködését. Így nem tudom a lapjuk mellékletével megküszöni a Földmérési és Távérzékelési Intézetet munkatársaink fíradójságát sem.

Eljárásuk elfogadhatatlan számomra.

A fenti tények, valamint a kapott instrukciók, és tapasztalataim alapján belátom, ahol szakmai pontatlanságokat írnak; vízrajzi fogalmakat neveznek át; irodalmi forrásokra semmilyen formában nem utalnak; az internetről változatlan levett szövegrészeket sajátként tüntetnek fel; a bajai iparosok megoldozott pénzén építet Ipar-téstit Székházat Tiszti Klubnak tartják; egy történelmi címerkép hamisítást – a Bibliát annyos könyvnek jelölők, kard helyett botot ábrázolnak, stb. – „féliletségből eredő hibának”, ezek félirtást (sic!) „kijépezésnek”, és a véleménynyalkotást „nem érdemelnek ekkora szigorúságot”-nak főlők, ott nekem szemni megcsinálóm.

Kérem, szíveskedjenek a (fenti e-mail címre) megküldött további írásaimat mellékletekkel együtt, és képeimet megsemmisíteni, annak jöléséhez, felhasználásához senki által, szemiféle formában nem járlok hozzá.

Továbbá, kérem, ezen levelemet – minimális elvárásom – a májusi számukban megjelenettni.

Baja, 2010. 04. 06.

Szöke György István

Tisztelt Szöke Úr!

Eljárnem, joggal sérelmezi, hogy beleegyezését nem kérve változtatam cikke szövegén. Ezért elnézést kérem. De talán mentésig a minimális változtatásra, hogy az érintett mondat első felének („A mellékletek a Földmérési és Távérzékelési Intézetből kapott két korabeli és egy jelenlegi kataszteri térképrészlet szerint...”) elhagyásán elkerülhetetlen volt, mert csak az utóbbinak a képe került be a lapba, a folytatásban szereplő két helyrajzi szám törölésével pedig – úgy érzem – a megszeye azok a szakirodalomban használatosnál általánosabb „határvonal” jelentését vette fel (*Magyar Értelmész Kéziratok*, 955. old.)

Levele folytatásában a szerkesztőket és szerzőinket mélyen sértő, teljességgel megalapozatlan megállapításokat tesz lapunkról. Ezt a meghatározottabban visszautasítom. Különös, hogy bár ennyire lesújtó véleménye van a *Bajai Honpolgárról*, mégis szerzőként jelent meg az ez évi februári, márciusi, sőt áprilisi számban, és ugyanebben az időszakban további írásait ajánlotta fel közlésre.

Ezek között volt a *Címerez hamisítványok* című, amelyben felsorolja az egykori Bács-Bodrog vármegye címerének az interneten és másutt fellelhető változatait, és azokat „véletlen vagy szándékos történelmhamisítás”-nak minősíti. Ezt azért kell megemlítenem, mert e cikkével kapcsolatos reflexióimat felleírthatóan idézgeti levelében. Ezt írtam: „A cím kifejezte alszállást (és indulatot) tüntetnek érzem. A címváltozatokat én nem hamisításnak érzem, hanem felülletességből eredő hibának. Nem baj persze, hogy így kijépezted őket, de nem érdemelnek ekkora szigorúságot. Megfelelő változtatással közölhetőnek tartom, talán akkor, amikor komolyan szóba kerül a határszelyünk megjelölése.” Ez azért egy kicsit más, mint ahogyan interpretált! Lehet, hogy levelét, indulatos reakcióját voltaképpen ez a szerkesztői véleménynyilvánítás váltotta ki? Nem találgatok.

Sajnálom, hogy kapcsolatunk ily módon szakad meg. Nálam levő írásait, képeit kéresem szerint töröltem.

Bálint László

Adomák Bácska múltjából

A „serleg ivás”

A már korábban ismertettét, a képzőművész alkoholbíró képességét alaposan próbára tevő *trajnáca és staféta ivás* után sorozatunk mostani részében egy újabb ismertettünk. A dalárdá eljárási sikereivel arányban állhatott serlegének nagysága, és ennek megfelelően a bőrpintés szempontjából hasznosítható térfogata. Mindenesetre egy többlétes serlegnél az ex, azaz a fenéki ürtés nem is volt lebecsülendő teljesítmény.

„A bácskai ivadalom egy másik villfaja a serleg ivás volt. A bácskai dalárdákban minden új tagnak át kellett esni ezen a »keresztelőn.« A dalárdának rendszeren, versenyben nyert hatalmas úrtartalma serlegét kellett extra kiinni, az ünnepi tagavató lakoma közben az új tagnak; előzőleg felköszöntvén őt a dalárda élnöke. A sok dalversenyen győztes zombori dalárdának sokáig, a vármegye egykori vigadóhelyi és népszerű főispánja, bajjai Vojnits István, a megye »Pista bácsija« volt az élnöke. Egy alkalommal dalárdai tag avatására az egykori főm. kath. segédlélekész, a későbbi néhai császári plébános, Pásztor

jelentették be felveendő tagul, kinek hatalmas termete és igen mély basszus hangja volt, de a tagok között híre ment annak is, hogy ért a »stork« gyantázásához is. A tagavató ünnepi vacsorán »Pista bácsia«, az élnök, mellé került Pásztor szomszédnak és míg az élnök az ünnepi felköszöntőt mondotta, sutyomban leemelte előle a telt ser-

leget, lehajolt és az asztal alatt kiitta annak hatalmas úrtartalma. Mielőtt az élnök csodálkozva és kérdés felé fordult ezt felelte: »Kedves Pista bátyám, csak próbáltam, ki tudom-e inni ezt a kis serleget!« Vojnits István erre azzal felelt, hogy megtöltötte újból a hatalmas serleget és úgy azt, mint caucasia fűdőt megfordítva és megtöltve borral, kiexalte és záradéklul ugyancsak kiitta egy hajtásra a serleg megtöltött ezüst tálcáját is. Ezen ivó műveletet a provokált lelkiatya is hűségesen véghezvitte, megszerzve magának a tagtársak előtt a respektusát a jövőre néve. A történeti hírség kedvéért még idejegyzem, hogy a híres bácskai turócsuzsa, mint jó »borkorcsolya« után, kedélyesen elkvaterkázva, éjfélig cülvögött egymásmellett a két respektált főszomszéd; »sziniszar« hagyván ott a fehérszalt.”

(Dr. Klemm Gyula: *Karcolatok a régi, vidám, bácskai életből* Bácskai Évkönyv 1931. IX. évfolyam.) Májusi számunkban a szerző keresztnéve tévesen szerepelt.

Bálint Attila – dr. Nebojski László

Védendő védtelenek: a feketetergő

Mindennapi életünk visszatérő témája, hogy egyebek mellett a nagy arányú beépítettség jár szűkös tér és a növekvő gépjárműforgalom városaink belső részeinek élhetővé jelentéssel nehezíti. Mégis, vannak olyan élőlények, amelyek – kihasználva az ember nyújtotta lehetőségeket – ilyen feltételek között is közelebb jönnek hozzánk vagy visszatelepülnek. Előbbiek közé tartozik a 20. század elejétől az ember jelenlétéhez egyre jobban hozzászokó feketetergő (*Turdus merula*), amely kezdetben a települések peremén lévő ingatlanok, a későbbiekben a városi parkok és belső zöld felületek gyakori fészkelője lett. Melléte néhány évtizede, nagyobb tövisságot tartva ülünk, megjelent a csóka és a dolmányos varjú, telement pedig felbukkant a vetési varjú. Ezzel, gondolatbanánk, itt a történet vége. A közelmúltban egyik ismerősöm mesélt: a Deák Ferenc-zsillip mellett lévő családi házunk

kertjében szarvák tűntek fel, és ezzel párhuzamosan rütkébbé váltak a feketetergők. A cikk írásra közben pedig szarka cserrugve szűrődött be belvárosi lakásom nyitott ablakán. Talán az általunk biztosított élőnyélert megindult versengés eredményeképpen az erősebb testfelépítésű és erőszakosabb kedvezőbb adottságai révén kiszorítja a kisebbet? A nem túl távoli jövőben valószínűleg több adatunk lesz, és közelebb kerülünk a kérdés megválaszolásához, a környezetünkben zajló folyamat megértéséhez.

A feketetergő testhossza 22-25, szárnyainak fesztávolsága 33-38 centiméter. Az öreg hím tollazata egész testén színeketek, csőre angyan vagy narancssárga; a tojó füllé sötétbarna, ahul kissé világosabb, csőre sárgásbarna. A fiatal példányok színezete a tojóéhoz hasonló, de kissé foltosabb. A tél végétől hosszabbodó nappal egyre jobban éneklésre készíti a hímeket (a mindig világos nagy-

virosokban még télen is énekelnek), amely hajnalban, naplemente időszakában és szerkeszkül esőben a legintenzívebb. A költő pár a betolakodóktól és az áttevődő szomszédoktól bevesen védi költőterületét. A gyűkerekből, mohából, száraz fűből és levelekből készült, száraz bélélt-tapasztott fészket a madár a legválogatosabb helyekre építi. Kerülhet ágvilla, virágláda, eresz szegletébe, fenyő ágai közé stb. A kedvező időjárás esetén már március végén lerakott, jellemzően 4-6, többnyire kökes árnyalatú, gyengén csillogó és sok rozsdabarna folttal tarkított tojásokon főleg a tojó kotlik. A 12-15 nap múlva kikélt főkek nagyjából kéthetesen hagyják el (általában kiugrulnak) a fészket. Még nem tudnak repülni és továbbra is szüleihez szorulnak. Ebben az időszakban a legsérülékenyebbek és válik közülük legtöbb ragadozók áldozatává. Mégis, talán szétválván van nagyobb esélyük a túlélésre,

hízen az avarban vagy a gyökök között egyenként jobban el tudnak bújni, mint együtt a fészeken megtelepülve. Ha ebben az időszakban találunk kisrigót jusson eszünkbe: szüleiik vigyázó tekintete kísérő mozgásukat és hanggal tartják a kapcsolatot, tehát nem elvesztették. Ugyszakor tény az is, hogy a szaporaság mellett az évenkénti 2 vagy 3 kövtes tud csak egyensúlyt tartani a tojások és a fiókák gyakori pusztulásával. A madár táplálékát elsősorban rovarok, giliszták és csigák jelentik, de a nyár közepétől már gyümölcsöt is fogyaszt. Ősszel és télen a különböző cserjék termései mellett rájár a konyhai hulladékra, az eldobott élelmiszere maradványokra, de megjelenik a madáretetőn is.

A rigófélék (*Turdidae*) családjába tartozó, népiesen rézorrú vagy gyászrigónak is nevezett madár kontinensünk északi részének kivételével mindenfelé elterjedt, de betelepítették Ausztráliába és Új-Zélandra is. Hazánkban gyakori madár, amelynek bolygónak számos alfaja és rokona ismeretes. Az eredetileg erdei madár egykor csak a fás és cserjés területekre volt jellemző. Terület-foglalásával civilizációnk egyre nagyobb részt kanyarított ki birodalmából. A fekete-rigó azonban kultúrákvetés fíjjá vált: megjelent az erdők helyén létesült családi házaknál, kerteknél és parkoknál, ahol megtalálta a szórakozást és megálta a helyét. Ettől kezdve inkább csak az erdőben maradt állomány tartotta meg vonalozó szokását, az „urbanizálódott” rigók zöme telelt helyben maradt, és hozzájuk csatlakoznak a hozzájuk északra érkezők.

Portré az öreg, hím fekete-rigóról (Fotó: Mórocz Attila)

A fiókaok után egy esztendői önállóságot megülő és közben elegendő ételtapasztalatot gyűjtő fekete-rigóknak már jó esélyük van a hosszú életre. Egy cseh-szlovákiai kutatás adatai szerint a vizsgált állomány 65,5 %-a egyéves, 18,5 %-a két éves, 6,7 %-a három éves, 4,8 %-a négy éves és 3,5 %-a öt éves vagy ennél idősebb (Havlin J.: *Age structure and mortality in Black-bird population*. Folia Zoologica, 1962. 11: 279-285.). A jelentős mortalitás miatt ezerszer a populáció kis részét képezik csak az idősebb példányok.

Mégis, meddig élhet természetes körülmények között egy fekete-rigó? Ennek megállapításához mindenképp előre kell bocsátani, hogy a vizsgálat a gyűrűzések megkezdésétől és a visszafogások adatainak felhasználásával vált lehetségessé (tollazatok alapján lehetetlen hosszú időn keresztül megkülönböztetni az egyedeket). Ebből a szempontból lehet fontos és szolgálna érdekes adattal az rendszeres fűgőnyhálózás és gyűrűzés, amelyet a Kalocsa Béla ornitológus által vezetett Vad- és Madárvédelmi Szakkör tagjai végeznek egy Érseksánsárhoz közeli lokalizációs töltés mentén rendszeres időközönként, már több évtizede. Itt „akadt meg” április elején egy hálókellenférésezen az a fekete-rigó, amelynek még foggal – nem fogóval – zárt, kopott alumínium gyűrűjén tökéletesen olvasható a felirat: BUDAPEST 1024487. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Gyűrűző-Központjában vezetett adatbázisból kiderült, hogy ezt a fekete-rigót 2002 szeptemberében szintén Kalocsa Béla jelölte, ráadásul ugyanitt, az évi fiatal madárként. Az azóta eltelt időszakban (közel 8 év) már több alkalommal (2004, 2007-ben kétszer, 2009) is visszafogásra került Érseksánsárhoz, első-

Közelkép a gyűrűről: felvesztágra erősen megkopott, de a felirata jól olvasható (Fotó: Mórocz Attila)

sorban a költési időszakban végzett, CES program (Állandó Ráfördítési Gyűrűzés) eredményeképpen.

A magyar gyűrűzési adatbázisban szereplő legidősebb fekete-rigó 8 év 9 hónap után fogták vissza, de a meggyűrűzettek már öreg madár volt (*Magyar Madárvonulási Atlasz*, Kosuth Kiadó, 2009, Budapest). A nemzetközi szakirodalmi adatok alapján az eddigi legöregebb fekete-rigó 21 éves volt (Staab, R.-Fransson, T.: *EURING list of longevity records for European birds*, 2006). A fekete-rigó védett, természetvédelmi eszközei értéke 2000 forint.

Dr. Nebojszki László – Mórocz Attila

A nyolc éve gyűrűzött madár (Fotó: Mórocz Attila)

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Anikó, Bálint Tibor, dr. Dávid József,
Mész Anikó, Kothencs Kelemen, Kovács Zsuzs,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László, Schmidt Antal

Lapalapítók és kiadó:
Újvárosi Állatorvos Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Oliványi Irce u. 14.
Telefon: 79/325-599

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány szponzorált bányája:
OTP Bank Nyrt. Bajai Filéje
Számlaszám: 11732053 20030119

Nyomdai munkák:
Arctus Nyomda Kft.
Baja, Anikó u. 15. Tel.: 79/428-944

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ÖRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.